

AUGUST 1999

GER

30

Dansk Mongolsk Selskab

Nr. 30 - 10. årgang August 1999

Dansk Mongolsk Selskab's
medlemsblad er tidsskriftet GER.

Redaktion: Rolf Gilberg (ansvarshavende), Ann Benwell, Jan Koed, Gudrun Lefmann, Bulgan Njama. Artiklernes synspunkter repræsenterer den enkelte forfatters holdninger. Indlæg uden forfatterangivelse er produceret af redaktionen.

*GER udkommer februar,
maj, august, november*

Dansk Mongolsk Selskab

Æresmedlem:
HKH Kronprins Frederik

Bestyrelsen:
Klaus Ferdinand (suppleant), Rolf Gilberg (formand), Anita Garbers, Søren Haslund-Christensen, Jan Koed (kasserer), Gudrun Lefmann, Bulgan Njama (sekretær), Leif Petersen (suppleant).

Selskabets adresser:

Formanden: Rolf Gilberg, Etnografisk Samling, Nationalmuseet, Frederiksholms Kanal 12, 1220 København K.
Telf: 3347 3207; fax: 3347 3320
E-mail: rolf.gilberg@natmus.dk

Sekretæren: Bulgan Njama, Fuglebo 2, 2000 Frederiksberg
Telf: 3833 2106; Fax: 3833 2109
E-mail: DMS@sol.dk

Kassereren: Medlemskab, adresseændringer og kontingent:
Jan Koed, Carl Bernhardsvej 15 sttv, 1817 Frederiksberg C.
Telf: 3322 3729;
Postgiro: 784-1582
jan-koed@inet.uni2.dk

Medlemskontingent: 100 kroner pr. kalenderår.

Kontingent for medlemmer bosat i udlandet er 150 kroner.

Dansk Mongolsk Selskabs formål er:

(a) at fremme og udbrede kendskabet i Danmark til mongolerne og deres kultur, især i mongolernes kerneområder i Mongoliet, Kina og Rusland.

(b) at udgive skrifter om mongolerne.

(c) at være samlingsorgan for personer, der interesserer sig for mongoler og deres forhold.

(d) at fremme og udvikle forbindelserne mellem befolkningen i Danmark og mongolerne.

(e) at støtte kulturelt arbejde blandt mongoler og skabe forbindelser mellem videnskabelige, kulturelle, faglige og folkelige organisationer i de respektive lande.

Forsiden

"De danske nybyggere og mongolerne fraterniserer". Erik Isagers sidste aften i nybydgen på Zobel-sletten (Bulguntal) i det nordlige Mongoli, den 24. juni 1928.

ISSN Nr: 0905-9504

Mongoliet på nettet:

<http://www.mol.mn/english>
<http://www.un-mongolia.mn>

Rettelse

W. Wilfried Schuhmacher skriver til redaktionen vedrørende Ger(29) side 17:

"Redaktionen føler sig forandriget til at meddele læseren at Orkhon-inskriptionerne "blev første gang dekoderet af den danske sprogforsker William Grønbech". Denne bedrift, der kan betegnes som det mest typiske "skrivebordsarbejde" i filologiens historie, blev gennemført af en enkelt forsker, en af skandinaviens mest betydningsfulde - (ikke William Grønbech men) Vilhelm Thomsen (1842-1927), som fremlagde sine første resultater foran Videnskabsnernes Selskab den 15. december 1893 ("Déchiffrement des inscriptions de l'Orkhon et de l'Jénis-séi"). ■

Tak til W. Wilfried Schuhmacher for at bringe os på ret køl.

Mongol møde

På NIAS = Nordisk Institut for Asiens Studier, Leifsgade 33, 2300 København S, telf: 3254 8844 - afholdes 28-30 oktober 1999 et internationalt arbejds-møde på engelsk om: "Mongolians from country to city. Floating boundaries, pastoralism, and city life in the Mongol lands during the 20th century". Yderligere oplysninger kan fås hos Dr. Ole Bruun & Dr. Li Narangoa på NIAS.
e-mail: nara@nias.ku.dk

Stjernekrigen episode I

Siden hun var 14 år har Dronning Amidala været regent for Naboo folket. Hun stammer fra beskedne kår i en lille bjerg landsby, hvor hendes særlige evner blev opdaget i en tidlig alder. Hun fik en god

uddannelse og som 12 årig havde hun i hovedstaden, Naboo, hvor hun blev prinsesse af Theed. Naboo monarki er ikke arveligt. Regenten vælges af folket efter deres synspunkter. Dronning Amida-

la har ikke været den yngste regent Naboo har haft. Hun kan fraskrive sig tronen, hvornår hun har lyst.

Dronning Amidala har selvfølgelig en garderobe som passer til de forskellige begivenheder, hun skal deltage i. I dette tilfælde vil vi interessere os særligt for hendes Folketingskjole. (Senate Gown). Den har hun på, når hun viser sig i Galakse tinget. Hun optræder i en ekstraordinær kjole med opsat hår som symboliserer at hun er majestæt over det frie folk, Naboo.

Hun sminker sig hvid - ligesom Dronning Elisabeth I af England og japanske geiska'er. Det gør man for at lægge afstand til folket og sløre sin alder.

De kernesunde røde kinder man finder hos tibetanske og mongolske nomadepiger, er blevet til 2 røde skønhedspletter.

Det opsatte hår er en direkte kopi af khalkha-kvindernes traditionelle håropsætning, hvor håret er fladet ud med sølv- (her dog guld) beslag pyntet med koral og turkis. Det udsprede hår skal minde om ko-horn eller vædder-horn og referer til en myte, som fortæller at det mongolske folk opstod ved en forbindelse mellem en gud og dyret (ko/ged). Mongolerne fortæller også, at en sådan håropsætning sammen med andre ting i dragten, er symbol på frihed.

I de tidligere Stjernekrigsfilm var Stormtropperne - de hvide soldater - tydelige kopier af japanske samurai rustninger, ligesom Dark Wader også er udført i en avanceret japansk rustning. De små bamser i skoven talte tibetansk indbyrdes, så man kan nok se, hvor Lucas får sine ideer fra. ■

RGil

De Danske Nybyggere på Zobelsletten (del 9)

De danske nybyggers 3 første mongolske hjælpere

Disse beretninger om moderne danske nybyggere har særligt bud til ungdommen. På en egen tilforladelig og sanddru måde fortæller Erik Isager om 7 unge danske mænds dristige kolonisationsforsøg i det ydre Mongoli. Man forstår straks, at det er selvpoplevelser, der skildres.

Pas og tandpine

Gang på gang havde jeg bestemt mig til at rejse hjem på besøg; men hver gang havde russerne lagt mig hindringer i vejen med passet.

Gik sagen endelig i orden, havde det i reglen været så længe, at sommeren stod for døren, og naturligvis kunne jeg kun rejse i vintermånederne, da landbruget på Zobelsletten jo skulle passes i den varme tid.

Da jeg havde været på Bulguntal et par år, fik jeg meget kraftige mindelser om, at mine tænder trængte til at komme under en tandlæges behandling. Den slags havde man jo ikke i Mongoliet, og Doktobung'ens pilebark eller lamaernes nommen kan nu en gang ikke erstatte en plombering. Jeg måtte til Irkutsk.

Det skulle jo ikke være så vanskeligt at få pas til sådan en lille

rejse, som til hele turen gennem Sibirien og Rusland, mente jeg.

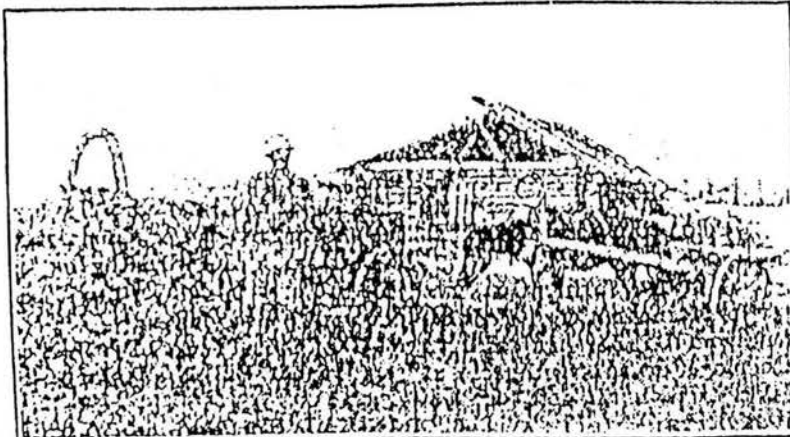
Jeg red til Chatchuill og spurgte Direktøren for Regeringshandelen, om der var vanskeligheder ved at få pas til Rusland. Han sagde nej; men det var den største løgn, jeg længe havde fået stukket ud.

Jeg fortsatte til Mondu, en landsby lige på den anden side af den russiske grænse og ventede i 5 dage tålmodigt på, at kommandanten Chunki skulle komme og udstede pas. Da han endelig kom, meddelte han, at jeg intet pas kunne få. Det var nødvendigt at rejse til Urga og få visum hos den russiske konsul der.

Så kørte jeg de 350 verst (375 km) tilbage til Bulguntal med min tandpine.

Endnu en ærgrelse på denne tur havde jeg, da jeg mødte madame Spiegler i Chatchuill. Hun skulle ind på herredskontoret, fordi hun var blevet truet med fængsling, hvis hun ikke lod den russiske regeringshandel beholde hendes hæslet på samme vilkår som de foregående år. Der gik den smukke kontakt, som jeg havde ventet mig så meget af, i vasken.

Det er den slags udslag af bolchevikisk magt i Mongoliet, som i stedse stigende grad lagde os hindringer i vejen ...

Øverst: Ove Krebs foran nybyggergården. Nederst: En af nybyggernes mongolske køkkenhjælp

Et besøg i Irkutsk

I februar 1926 drog jeg atter af sted forsynet med russisk visum. Nu var jeg da sikker på at kunne få både "propusk" (indrejsetilladelse) og transitvisum, så jeg kunne komme en tur hjem til gamle Danmark.

Jeg tog fra Bulguntal med 2 fede heste, som triods den dybe sne gik fint igennem til Chatchuill. Der solgte jeg den ene hest for den svimlende pris af 120 kroner.

Jeg red fra Chatchuill om aftenen ved solnedgang, den fineste aften, man kunne tænke sig. Måneskin og stille vejr. Jeg har aldrig været ude så smuk en aften i så smukt et landskab.

Hesten var rigtig oplagt og travede af sted af hjertens lyst hen over Kossogols blanke is, 40 verst (42½ km) red jeg, uden at jeg vidste af det. Næste dag fulgtes jeg med nogle fragtslæder. Det var rart at have selskab, thi rider man ene, er det så ensformigt på isen. Man mangler landskabets skift. Det gav 60 verst (64 km), og den næste dag kom jeg så til Mondu.

De første 8 dage ventede jeg tålmodigt på at blive ekspederet. Der skulle forhandles med et regeringskontor i Irkutsk, og jeg måtte vente, til der kom telegrafisk indrejsetilladelse derfra. Det skete først den 10. dag. Nu ville det blive alt for forjaget en tur til Dan-

mark, og jeg måtte atter opgive det. Derimod kunne jeg altså endelig komme til Irkutsk og få tænderne gjort i stand.

Det var ganske ejendommeligt at være i et beboet land igen. Det er jo ingen sag at rejse, når man kan fodre sin hest med hø og havre, og hver nat overnatte under tag. Det kan naturligvis også have sine dårlige sider: Jeg blev plaget frygtelig af væggelus.

I Irkutsk boede jeg hos en søn af den afdøde danske brygger Rieffesthal, Georg Rieffesthal, som var ansat i Store Nordiske der. Hans far var i sin tid kendt viden om i Sibirien og var en velhaven mand; men han mistede alt under revolutionen.

Der var sket en overordentlig forandring med Irkutsk, siden jeg var der for 2½ år siden. Det var blevet en helt fin by. Hunese var næsten alle blevet repareret, og folk gik pænt klædt. Forretningslivet var begyndt at florere, selv om regeringens klamme hånd dog stadig i nogen måde holdt det private initiativ nede.

Der var ikke så få danske telegrafister i Irkutsk ved Store Nordiskes station. Jeg var rundt hos en mængde, indbudt til te eller middag. En af telegrafisterne gjorde som nævnt senere genvisit på Zobelstetten. Det var ejendommeligt at se, at næsten alle danskerne var gift med russerinder. Kun én havde en dansk kone.

Der var for resten almindelig uro i lejren. Alle telegrafisterne var meget utilfredse med den behandling, selskabet gav dem. De blev sat ned i gage hver måned - og talte ligefrem om at nedlægge arbejdet. Forhåbentlig bedredes forholdene senere.

Af kulturens forskellige goder nød jeg - foruden tandlægen - også et teaterbesøg. Det var helt morsomt. Skønt jeg ikke forstod ret

meget af, hvad der blev sagt på scenen, kunne jeg dog udmærket følge med. Russerne er storartede skuespillere og forstår at udtrykke en masse med mimik, desuden gestikulerer de betydelig mere, end vi er vant til hjemme.

Sovjetstyret sporede på mange områder. En af Rieffesthals russiske venner, som jeg hilste på, var oppe til medicinsk embedseksamen. En dag havde han et fag, som den ellers så omfattende danske lægeeksamen dog ikke inkluderer. Faget hed "kommunistisk A.B.C.". Han dumpede i dette fag, og skønt han ellers stod udmærket, måtte han altså anses for uegnet til at være læge. Jeg hørte senere at denne ABC hører med til alle embedseksaminer i Rusland.

En behagelig hjemrejse

Den største begivenhed var dog, at jeg købte en russisk hingst i Irkutsk. Jeg traf Madam Spiegel søn, og han bad om at måtte køre med mig hjem. Jeg lod ham så køre hingsten til Kultuk, mens jeg selv tog toget. I Kultuk overnattede jeg i ventesalen. Spiegel kom først om eftermiddagen, og da hesten skulle skoos om, inden vi begyndte køreturen på floden, kom vi ikke af sted den dag. Men næste morgen gik det løs. Det var et vidunder af en hest, og det kan nok være det gik. Vi prøvede at lade den trave frit ud, og uden at vi jagede på den, dækkede vi 15 verst (16 km) ind på en time. Dette tempo kunne vi indse var for hårdt i det lange løb; men uden at det syntes at anstrenge, holdt den det gående med 10 verst (10½ km) i timen. Det var en behagelig måde at rejse på. Dagsmarchen ordnet på 6 timer - og når man har godt med hø at sidde på dybt nede i slæden, har man det lunt og mageligt. I den dybe floddal mærkede vi aldeles ikke kulden.

Spiegel skulle som sagt have været med til Turuk, men han blev holdt tilbage fordi hans pas ikke var i orden, og jeg tog videre alene. I Tunka, Chinka og Mondu gik der hvert sted en dag for mig med pasvrøvl. Snart var det mig og snart var det hesten, der ikke havde papirerne i orden. Jeg pudse dem dog tilsidst og kom over grænseposten med hingsten uden udførselstilladelse. De havde nemlig ikke givet mig papir på den hest, jeg rejste ind med og som jeg havde byttet bort. Det var deres forsømmelse, og da jeg forebeholdt dem det, slap de mig fri efter nogen parlamentaren.

Den russiske smøruge

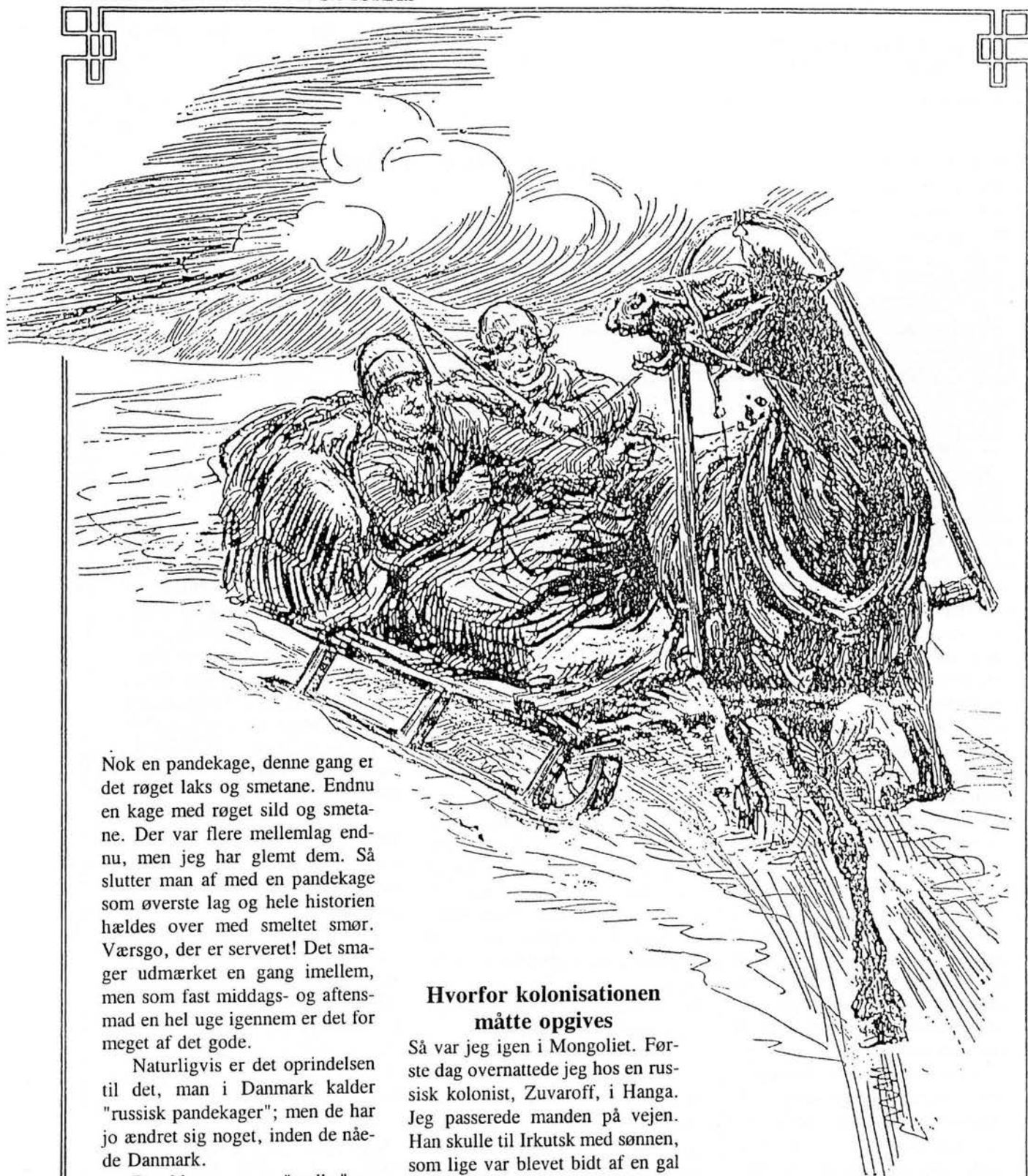
Det var en hel festtur at køre hjem. Jeg havde jo haft en del kommissioner at ordne i byen for de forskellige folk på badestederne, og da jeg kom tilbage, blev der trakteret påny, så jeg til sidst blev helt led ved deres lækkerier.

Det passede sig nemlig netop sådan, at jeg kom til at færdes på trakten i den uge, russerne kalder for smørugen, fasteugen.

Det er festdage for den russiske almuesmand. Hver morgen fik jeg pandekager, der svømmede i smør, en slags kartoffelfrikadeller bagte i smør ligesom klejner, og nogle kager, der smagte som krusader uden indhold.

Tog jeg ind til en mand for at drikke te, fik jeg samme traktament plus hvedeboller med hagebær eller tyttebær. Middagsmaden var igen pandekager, blot lidt mindre, og så svømmede de ikke i smør, men serveredes med smeltet smør til. Det var en ret, som er nærmere omtale værd.

Sammensætningen er nemlig ikke helt almindelig. Først tager man en pandekage, lægger nogle stykker spegesild på og smører lidt "sur fløde", smetane over.

Nok en pandekage, denne gang er det røget laks og smetane. Endnu en kage med røget sild og smetane. Der var flere mellemlag endnu, men jeg har glemt dem. Så slutter man af med en pandekage som øverste lag og hele historien hældes over med smeltet smør. Værsgo, der er serveret! Det smager udmærket en gang imellem, men som fast middags- og aftensmad en hel uge igennem er det for meget af det gode.

Naturligvis er det oprindelsen til det, man i Danmark kalder "russisk pandekager"; men de har jo ændret sig noget, inden de nåede Danmark.

Der blev serveret "vodka" og "blugodarnie kvas". Det sidste er noget, russerne bruger i stedet for øl og kan omtrent sammenlignes med gammeltøl. Efter maden naturligvis te med hvedeboller.

Hvorfor kolonisationen måtte opgives

Så var jeg igen i Mongoliet. Første dag overnattede jeg hos en russisk kolonist, Zuvaroff, i Hanga. Jeg passerede manden på vejen. Han skulle til Irkutsk med sønnen, som lige var blevet bidt af en gal hund. Jeg lovede at skyde hunden og gjorde det med et fint skud i hovedet på 100 meter. Befriet for uhyret trak kolonisten vejret frit igen, og skønt konen var halvgal af rædsel over den gale hund, var

Når man havde godt med hø at sidde på i slæden, mærkede man ikke kulden i den dybe floddal. Isager giver fru Spiegel en tur i kanen.

der jo alligevel ekstratraktement på bordet til "helten".

Hendes gæstfrihed slap imidlertid op, da jeg bad om lidt hø til hesten. Nå, det gik endda, mente jeg - jeg havde lidt i slæden.

En skræk i livet

Men hingsten var ikke tilfreds med konens nærighed. Midt om natten hørte jeg et brag. Jeg tænkte ikke videre over det, før jeg om morgenen inden dag gry stod op for at vande og give hingsten havre. Da var den ikke der, hvor jeg havde bundet den. Den havde slået sig løs, sprængt grimeskaffet, skønt det var nyt fireslagen tjærereb, og var fundet hen til Zuvuroffs hestestald. Den havde så prøvet at sætte over leddet; men var stødt imod det. Ledet var gået i pindebrænde, og der i folden stod hingsten sejrstolt og åd Zuvaroffs hø. Zuvaroffs heste stod og dukkede sig i en krog af folden.

Jeg startede tidligt den morgen - for Zuvaroffs kone var meget skrap i mundtøjet.

Næste middag var jeg hos Madam Spiegel. Der fik jeg mig en ordentlig skræk i livet.

Jeg havde netop fået sagt "Goddag" og fortalt, hvordan rejsen var gået, hvad hingsten havde kostet, og hvordan jeg var kommet over grænseposten med den; da stiger 2 russiske soldater af deres heste uden for vinduet.

Den ene kendte jeg som grænseveterinæren og den anden som "tovaritze-kommander" fra Mondi. Jeg mente nu, at de kom for at hente mig og min kære hingst tilbage til "det frie land", og ærgede mig over, at jeg sad der som en mus i en fælde. Havde det været ude på floden, skulle det ikke have generet mig med et lille kapløb. ■

Erik Isager
(fortsættes)

De Danske Nybyggere (del 10)

Syv unge danskere forsøgte at skabe en dansk nybygd på Zobelsletten i det ydre Mongoli. I 5 år opholdt de sig blandt mongolerne. Når det dristige kolonisationsforsøg til sidst mislykkedes, skyldes det udelukkende politiske årsager. Under bedre politiske forhold kan der skabes et nyt Danmark derovre i det mørke Asien - dette viser disse artikler, der er skrevet af en af ekspeditionens deltagere, Erik Isager fra Ry. Læs denne afsluttende artikel.

De hilste uhyre venligt. Jeg skulde til dem, medens de satte sig ned, fik serveret en kop te og tændt en cigaret. Jeg blev helt nervøs ved deres tavshed, og til sidst tog jeg mod til mig og spurgte, hvor de agtede sig hen. Der faldt en sten fra mit hjerte: De var ude for at købe heste til gendarmeriet. Så var jeg bedre tilpas og kunne være med til en kop te.

Næste dag havde jeg følgeskab til et stykke vej over søen. Madam Spiegel og datteren skulle ned og se til nogle heste, de havde gående hos en mongol i Delbai. De spændte deres hingst for - de skulde dog vise mig, at den var bedre gående end min. De havde forlangt 350 rubler for den, da jeg rejste til Irkutsk. Jeg kørte forrest, lod som ingen ting, men lod hingsten gå i frit trav et kvarter. Jeg så mig ikke tilbage, men lod som om jeg regnede med, at de var i hæle

ne på mig. Da jeg vendte mig om, kunne jeg knap råbe dem op og spørge, om der var noget i vejen.

Så ventede jeg, til de kom, og fik Madam Spiegel over at køre med mig. Hun måtte indrømme, at min hingst var ganske betydeligt bedre end hendes. Det nød jeg, for hun havde altid haft travlt med at drille os, fordi vi havde ringere heste end hun.

Revision i regeringshandelen

Jeg kørte den dag fra Turuk lige over middag og fortsatte til sent om aftenen, overnattede sammen med nogle fragtkuske og var i Chatchuill inden middag næste dag. Der havde jeg meget at ordne, og de fleste var fulde "i anledning af den franske revolution". Kolonisterne fejrer alle "helligedage", både de gamle og de røde. Spiritusen er billig, så man skal snart være heldig for at træffe dem ædru. De tjener helt godt ved fragtkørsel om vinteren.

Det grelleste eksempel var dog i Mon-een-kop (Mongoliets regeringshandel). Jeg skulle tale med Kholodiloff, en snøbel, der skyldte os nogle penge, men som trods det, at han både er løgner og snyder om en hals, har fået pladsen som bestyrer af filialen der.

Bestyreren var redet hjemmefra og hesten var kommet tilbage uden rytteren, med sadlen under bugen og benene sårede af stigbøjlerne. Jeg fik en kop te og sad og talte med konen og hendes søster. De fortalte frit fra hjertet om den "velsignelse" det var, at manden havde fået det gode job. I 5 dage havde der nu været "revision", det vil sige distriktsbestyreren fra Mu-

rén havde boet der. I disse 5 dage havde distriktsbestyreren og bestyreren været fulde fra morgen til aften, og ikke et øjeblik havde de set i bøgerne.

Medens jeg var der, kom der en slæde med mel fra Hanga. Sækkene blev læsset af i gården, uden at blive talt eller vejjet, og kuskene kørte igen med huder. De læssede selv og angav antal stykker til konen.

På den måde kan der jo nok i tidens løb komme nogen underbalance. Noget efter kom selveste distriktsbestyreren. Han var død-drukken og lallede og havde dertil et modbydeligt fjæs. Han bandede og skældte over en lille hvid pakke med hans papirer. Den var stjålet fra hans slæde, sagde han. Næste formiddag tidligt fik jeg at vide, at pakken var fundet på vejen.

Jeg opnåede den morgen at se bestyreren nogenlunde ædru, men "manden for det hele" gik og ragede rundt i butikken med en ganske anselig kæfert. Samme dag skulle han rejse tilbage til Murén - revisionen var endt for denne gang.

Politiet stjal af bagagen

Jeg kan ikke sige, at mine erfaringer med russerne er de bedste. Det første indtryk af retssikkerheden i Sovjet fik jeg allerede på udrejsen. Jeg måtte som nævnt efterlade min bagage, da Krebs hentede mig i Sibirien. Det varede ikke mindre end 3 måneder, før jeg fik den. Først blev manden, som skulle køre den til Bulguntal, arresteret. Ammunitionen havde vakt politiets opmærksomhed, og det beslaglagde derfor uden videre hele transporten og sikrede sig kuskens person. Den uheldige mand sad arrasteret i 3 uger.

Efter et par måneders forløb måtte Dr. Krebs tage helt ned til

Dr. Krebs fulgte mig på vej

Et sidste billed af ham

Grænsen igen og se, hvad der var i vejen.

Han skældte og smælte - og fik omsider sagerne udleveret med mange undskyldninger for den uretmæssige beslaglæggelse.

Da jeg lukkede min sæk op, manglede der 3 lagener og 1 rejseplaid. Ingen andre end de stakkels usselte lønnede politigendarmen kan have begået tyveriet, mens sagerne var beslaglagt.

På hjemrejsen fra Irkutsk præsenterede jeg min hingst for den russiske veterinærdoktor i Chatchuill. Han fortalte, at russerne ville oprette en slags forsøgsstation ved Murén. Han skulle være tilsynsførende, men stationen skulle væsentligst drives af mongolerne. Der skulle være både agerbrug, heste- og kvægavl, og han selv ville lede nogle krydsningsforsøg med blodheste.

Der blev bevilget 35.000 mexikanske dollars til denne forsøgsstation - en meget stor sum efter mongolske forhold. Vi tilbød dem at købe sædekorn hos os, men det blev ikke til noget.

Om sommeren, da vi var færdige i marken og kornet allerede var grønt, kom der en russer kørende fra forsøgsstationen, om de ikke kunne låne en plov hos os. Deres egne, som de havde købt om vinteren, var ikke kommet endnu. Denne russer fortalte, at der allerede var 15 arbejdere i gang med at bygge. Det vil sige, de kunne ingen ting komme i gang med, da de manglede tømmer, og derfor var de fulde alle mand fra morgenstunden.

Nu ville de også have købt sædekorn hos os; men vi havde naturligvis udsolgt. Om vinteren, da vi ville have solgt til dem, interes-

serede det ikke dem. Det er atter et lille eksempel på administrationen derude.

Revolverskud i regeringsrådet

Regeringen i Urga havde som meddelt et par gange sendt udsendinge op til os for at se på kolonien, og de havde været let imponerede af vort landbrug. En overgang søgte man at få os til at indtage en slags statsstilling. Vi skulle dyrke jorden på mongolregeringens vegne og uddanne indfødte som landvæsenselever. Det blev heldigvis ikke til noget. Jeg siger heldigvis, for det var næppe spændt godt af¹.

I 1924 havde en svensk missionsstation overtaget en farm af regeringen på et længere åremål. Men aldrig så snart havde de fået den i drift, så kom den mongolske landbrugsminister i tanker om, at det ville være rart for ham at kunne fremvise sådan nogle marker. - Værsgo - Missionsstationen måtte aflevere sin farm uden en øres erstatning.

Den mongolske politik var præget af svingninger fra Kina til Sovjetsiden og omvendt. Sovjet fik dog den overvejende indflydelse til sidst. En overgang blev kineserne begunstigede og rykkede ind i selve "Mongolsk Cooperative", mens russerne blev afskedigede og skubbede ud.

Til sidst erklærende den mongolske krigsminister i rådet, at han nu ville befri Mongoliet for det russiske "åg" - han var uelskværdig nok til at betegne Sovjets villige overhøjhed således. Soldaterne stod på krigsministerens parti og havde omringet hele Urga, parate til at rykke frem, så snart han gav ordre til det. Der blev imidlertid ingen revolution ud af det ved denne lejlighed; for aldrig så snart havde krigsministeren sagt

"åg" - så paf, paf. Der lå både han og hans sekretær.

Så snart oppositionslederne var skudt, vendte russerne tilbage til deres fremtrædende stillinger, og der blev udstedt påbud om, at alle kineserfarme i Mongoliet skulle være overgivet til regeringen inden 3 år. Dette påbud skulle naturligvis kun tjene til at begunstige russiske emigranter på kinesernes bekostning.

Et forrykt lovmageri

En anden "russisk" forordning gik ud på, at pengeforsendelser kun måtte foregå gennem en nyoprettet rigsbank. Det blev hilst med mindre velvilje af de store handelskompagnier, særlig da banken truede med at udstede pengesedler. Mongolerne vil jeg slet ikke tale om. Jeg gad også nok se den dag, da man kan købe en hest af en mongol ved at stikke ham en lap papir med et tal på.

Mongolerne var i det hele taget ikke særlig stolte over de nye love, der kom fra Rusland og gennemførtes i regeringens ved hjælp af røde burjater og Sovjet-agitation. Værst var det med et påbud om at lade være med at lave filt. En mongol kan jo slet ikke tænke sig at bo i et træhus. Det kan han ikke flytte rundt med. Filtjurten var uundværlig for deres nomadetilværelse, og der gik jo også en del filt til saddeunderlag, kamelsadler, og så videre. Påbudet var kommet for at få ulden til eksport. Det kunne så sætte omsætningerne med udlandet noget op og gavne regeringshandelen; men det var dog det mest kortsynede lovmageri, jeg nogen sinde har hørt om.

En anden lov nedskrev lamaernes antal til en ringe procentdel af det tidligere antal. Det var der heller ingen begejstring for.

Regeringen kom under stadig skarpere kontrol af den store Sov-

jet-nabo, og bestræbelserne for at praktisere de kommunistiske idéer blandt mongolerne tog stadig til. Vi havde forlængst opgivet vore store drømme om at skabe et nyt virkefelt for de mange arbejdsløse i Danmark.

Man så med uvilje på al indvandring og ønskede ikke, at flere danske skulle være samlede på et sted.

Ekspeditionen spredes for alle vinde

Birck var som nævnt hos F. A. Larson den første vinter og opholdt sig kun en sommer på Zobelstetten.

Haslund-Christensen var på farmen i 2 år. Han blev derefter bestyrer af en af British-American Tobacco's filialer. En tid var han i Kalgan, og siden deltog han i Sven Hedins ekspeditioner. Nu har han fået plads som etnograf ved et museum i Amerika.

Kaj Borgstrøm var derude i 3 år, så rejste han hjem.

Handelen blev monopoliseret, og umulige skatter dæmmede op for det private initiativ. En efter en lukkede de store udenlandske forretninger i Urga, og lederne rejste bort.

Da Haslund var rejst, var vi kun 5 europæere i Mongoliet. Da jeg kom, var der 30.

Da man så begyndte at "socialisere" mongolernes heste-, kvæg- og fåreflokke, opgav også jeg håbet. Når kommunismens "al ejendom er fælles" skulle praktiseres på Bulguntal, ville jeg ikke slide 9-12 timer om dagen, mens mongolerne arbejdede et par, og russerne slet ikke.

I 1928, den 25. juni klokken 2 om eftermiddagen forlod jeg Bulguntal efter at have været 5 år i Mongoliet. Jeg rejste hjem, købte gård, blev gift og er nu bonde i Siim ved Ry.

Før 10.000 får - nu 50

Tilbage på Zobelsletten blev brødrene Krebs. De holder ved endnu, men stillingen bliver mere og mere uudholdelig.

I et af sine sidste breve til mig fortalte ingeniør Ove Krebs, at Sovjet nu har fået gennemført den lov, at ingen længere må have mere end 100 stykker kvæg.

"Den rige mongol, Djaidom-Saizen, der var kendt for sin ualmindelige kærlighed til sin fåreflok," skrev han, "er nu en fattig mand."

Denne sætning siger meget. Jeg husker Djaidom-Saizer. Han var så nærig, at han aldrig nænne- de at slagte et sundt får, og nu ejer han kun 50. Hvor må det ikke være ærgerligt og forfærdeligt for ham.

Sådan er fattigdommen fulgt i Sovjets spor. De indfødte har det ikke godt, og med den regering, hjulpet af en komplet uvidende øvrighed, er det umuligt at tænke på nogen kolonisation.

Forsøget var mislykket; men det var interessante dage på Bulguntal. ■

Erik Isager

Kilde: Aftenbladet, Del 9: Søndag, 17. august 1930, side 6-7; Del 10: søndag, 24. august 1930, side 7, 9, 15. Tegning af Frode Kierulf.

Note 1: I et brev til kæresten skriver Isager (24.feb.1924):

"Krebs blev i sin tid tilbudt en regeringsfarm at drive i noget af Mongoliets bedste jord nede ved Harra. Forleden var han igen ved at tale om det. Hvis vi beslutter os til at overtage den, er han af den mening, at det bliver mig, der kommer derned. Jeg vil slet ikke sige, jeg er ovenud begejstret, thi det bliver noget i retning af at vende tilbage til civilisationen, og jeg befinder mig stadig bedre og bedre her. Men naturligvis vil det også have sine fordele, og som landmand kan jeg sikkert gøre mere nytte dernede end her oppe de første år. Jeg regner med at vi højest får 50 tønder land tilsæt i år. Dernede er der tale om en større farm på ca. 300 tønder land til korndyrkning og lige så meget græsland man ønsker sig." ■

Erik Isager med sin hustru (1930).

Ordforklaring

- ail: en gruppe hyrder og deres familier samt deres flokke af husdyr
- aimag: stamme, administrativ enhed, område.
- altan urug: gylden nedstammingslinie
- altan: gylden
- arat: almindelige mennesker.
- böo: mandlig shaman
- buriat: mongolfolk som bor ved Baikalsøen.
- cagaan yasan: hvide knogler eller adel
- chagan: hvid.
- ger: mongolsk filtelt.
- hadak: blå eller hvid silketørklæde, som gives ved ceremoniel hilsen.
- khar yasan: sorte knogler eller almindelige borgere.
- Koke Mongke Tengri: mongolernes øverste gud. Navnet betyder "den evige blå himmel".
- lamaisme: betegnelse for den tibetanske form for buddhisme.
- nommen: munke, der mumler bønner
- ovo/obo: stendynge på et helligt sted
- udgan: kvindelig shaman

"FREE PRESS" projektet i Mongoliet sluttes nu

"Free Press" projektet i Mongoliet, som Danmarks Journalisthøjskole (DJH) har gennemført under en kontrakt for DANIDA er nu formelt afsluttet.

"Free Press" projektet har til formål at støtte udviklingen af en fri og uafhængig presse og en professionalisering af journalistikken i Mongoliet under den demokratiseringsproces som landet indledte i 1990. Det har bestået i oprettelse, drift og rådgivning til "Press Institute" of Mongolia, som efteruddanner journalister i hele Mongoliet, samt på anden måde understøtte en professionalisering af medierne i landet, samt oprettelse, drift og rådgivning af et komplet moderne uafhængigt avistrykkeri - "Newspaper Printing House". Dette trykkeri trykker nu ca. 80 af alle aviser, der udkommer i Mongoliet (hovedsageligt uafhængige aviser).

Projektet er blevet forlænget i flere omgange, sidst med 3 måneder fra 1. april 1999 således, at det er sluttet pr. 30. juni 1999. "Free Press" projektet er gennemført i henhold til en regeringsaftale mellem Danmark og Mongoliet, så reelt er det regeringsaftalen, der er blevet forlænget så mange gange. Der mangler stadig nogle vigtige aftaler med den mongolske regering, men det håber vi falder på plads.

Grundene til at projektets afslutning er blevet udsat i alt 2 år er mange. De vigtigste er, at den mere eller mindre konstante regeringskrise i Mongoliet det sidste års tid har gjort det vanskeligt at få truffet de nødvendige beslutninger for at få afsluttet projektet på en måde, så de opnåede resultater kunne sikres for fremtiden. Det

har også været en besværlig proces at opnå enighed mellem alle involverede parter om hvordan projektet skulle overdrages og hvordan aktiviteterne skulle fortsætte i fremtiden.

Den mongolske side: NGO og regering på én gang

Projektets udvikling, og i allerhøjeste grad dets afslutning, har været meget præget af den formelle og organisatoriske ramme, som var blevet fastlagt før projektets start.

Projektet gennemførtes som nævnt på grundlag af en regeringsaftale mellem Danmark og Mongoliet. DJH har som implementerende organisation repræsenteret den danske side i projektet. Den mongolske side har været repræsenteret af de to mongolske journalistorganisationer og den mongolske regering. Den formelle ramme for samarbejdet mellem disse parter har været den bestyrelse, som har forestået projektet under gennemførelsen. I denne bestyrelse har den mongolske regering siddet på 3 ud af de seks pladser og har i hele forløbet siddet på formandsposten, som er blevet varetaget af den til enhver tid siddende kulturminister.

Den mongolske regering har således været en meget central partner i projektet. De to journalistorganisationer, som repræsenterer projektets egentlige målgrupper, de mongolske journalister og medier, har således haft en relativt svag position.

"Free Press" projektet har til formål at støtte udviklingen af en

fri og uafhængig presse og en professionalisering af journalistikken i Mongoliet under den demokratiseringsproces som landet indledte i 1990. Det siger sig selv, at denne proces har været meget brydsom og modsætningsfuld, præget af nye politiske strukturer, interessekonflikter og så videre. Pressens og mediernes udvikling har været et af de mest kontroversielle områder i denne udviklingsproces - ofte med stærke konflikter mellem de uafhængige medier og staten. Ikke mindst statens besiddelse af de dominerende medier, elektroniske såvel som trykte, har været et stridspunkt.

Med den sammensætning, "Free Press" projektets bestyrelse har haft, har disse brydninger selvsagt været meget nærværende gennem projektforløbet. Den stærke involvering af regeringsmagten har til tider været kontroversiel. Den har også i mange situationer besværliggjort beslutninger. Ikke mindst fordi der siden systemskiftet i 1996 har været 3 regeringskriser, med det resultat at regeringssiden i bestyrelsen ikke har været beslutningsdygtig i lange perioder. Men selvsagt letter det ej heller beslutningsgangen, at beslutninger i visse tilfælde skal omkring kabinetsmøder for at blive sanktioneret. Alt i alt betyder dette, at "Free Press" projektet har skullet gennemføres under vilkår, hvor de aktuelle politiske konstellationer, konflikter og intriger har haft stor betydning for det konkrete arbejde.

Omvendt har regeringen i afgørende fase spillet en stabiliserende rolle i forhold til en uorganiseret mediebranche, der ofte har været præget af særinteresser. Og vi

må sige, at på trods af de vanskelige vilkår har den mongolske regering samlet set spillet en yderst konstruktiv rolle i realisering af projektet og dets målsætninger.

Disse forhold har ikke mindst spillet kraftigt ind i forberedelserne til afslutning af projektet. Det har været et kompliceret spil mellem politiske, organisations- og privatøkonomiske interesser over for vores målsætning om at projektet skulle overdrages på en sådan måde, at de to institutioner, "Presseinstituttet" og "Newspaper Printing House", kunne fortsætte som reelt uafhængige, non-profit institutioner.

"Free Press" projektet har gjort en forskel.

Når interessen for hvordan "Free Press" projektet har udviklet sig og især for hvordan det skulle afsluttes, har været så stor i Mongoliet, er det fordi, det har gjort en forskel.

"Newspaper Printing House" var i lang tid det eneste alternativ til de statsejede avistrykkerier. Det er derfor også naturligt blevet hjemsted for den uafhængige presse, der typisk, i modsætning til de få statslige aviser, er små aviser med oplæg på omkring 5.000.

I dag trykker vi 80% af samtlige avistitler i Mongoliet og 50%-60% af det samlede avisoplag. Trykkeriet har med en meget kompetent mongolsk ledelse udviklet sig til en veldrevet virksomhed med en indtjening der har sat det i stand til at investere over 1 million danske kroner om året i ny teknik de sidste to år. Som resultat af disse investeringer råder trykkeriet over tip top moderne teknologi og har i over et år, som det eneste trykkeri i Mongoliet, trykt aviser i 4-farver. Denne centrale placering og så det forhold, at der er tale om en virksomhed der omsæt-

ter og tjener mange penge, har gjort at trykkeriet er meget attraktivt for både politiske og økonomiske interesser.

Presseinstituttet

Presseinstituttet er i dag udbygget til et nationalt center for journalistisk efteruddannelse og støtte til professionalisering af medierne i Mongoliet. Det har 6 regionale centre, som ud over at køre efteruddannelse lokalt, også overvåger og dokumenterer medieudviklingen i provinserne. "Presseinstituttet" fungerer som et nyhedsbureau, som vi et elektronisk netværk formidler internationale nyheder til medierne i samtlige provinser, samt modtager lokale nyheder fra provinserne og formidler dem til de landsdækkende medier i Ulaanbaatar. "Presseinstituttet" er endvidere blevet den primære samarbejdspartner for andre internationale donorer, hvilket betyder, at betydelige programmer og støttebeløb forvaltes af instituttet. Der er fra både medierne og diverse organisationer en meget stor interesse i at få indflydelse på instituttet i fremtiden, når Danida projektet er slut. Gennem DJH's indsats med training of trainers er der opbygget en meget kompetent stab af lærere, der ud over korte efteruddannelseskurser, gennemfører et ½ års fuldtids diplom kursus, der er det første og eneste af sin art i landet.

Projektoverdragelsen er nu på plads

Det er nu endeligt fastlagt, hvordan "Free Press" projektet afsluttes og overdrages til den mongolske side. Der er opnået enighed med den mongolske regering om, at overdragelsen skal stadfæstes med en ny regeringsaftale. Hermed sikres grundlaget for de frem-

tidige organisationer, der skal tage over efter projektet.

Det er besluttet, at der oprettes to nye uafhængige non-profit NGO'er. En "Free Press Foundation" der skal videreføre avistrykkeriet som en selvejende institution. Et anden selvejende institution, "Press Institute", som skal videreføre "Presseinstituttet". Begge de to nye NGO'er viderefører formål og aktiviteter fra de to gamle "Free Press" institutioner. Al ejendom, rettigheder og pligter, herunder al doneret dansk udstyr med videre overdrages pr. 1. april 1999 til de nye NGO'er.

De 2 nye NGO'er bliver meget forskellige i opbygning. De skal kort præsenteres i det følgende:

"Presseinstituttet":

Alle medier, som opfylder et sæt objektive kriterier, (det vil sige aviser, magasiner, radio- og TV stationer), har ret til at vælge to repræsentanter til et repræsentantskab - 1 journalist og 1 ledelsesrepræsentant. Alle medieorganisationer, der ligeledes skal opfylde et sæt objektive kriterier, kan sende 1 repræsentant. Desuden kan hver afdeling af "Presseinstituttet" sende 1 medarbejder repræsentant. Repræsentantskabet er instituttets øverste myndighed. Instituttet ledes af en bestyrelse. På repræsentantskabet vælges bestyrelsen på den måde, at repræsentantskabet opdeles i 5 sektioner - Trykte medier, Radio, TV, Organisationer og Medarbejdere. Hver sektion vælger 2 repræsentanter til bestyrelsen - de tre mediesektioner 1 journalist og 1 ledelsesrepræsentant. Hele repræsentantskabet vælger bestyrelsesformanden. Der er således tale om en bestyrelse på 11 personer, der på denne måde gerne skulle afspejle alle instituttets målgrupper og give dem indflydelse.

Det stiftende repræsentantskabsmøde er afholdt og bestyrelsen valgt og den nye NGO er ved at blive registreret i justitsministeriet.

Free Press Foundation:

Her består bestyrelsen af 7 personer. Til at vælge bestyrelsen er der etableret to generalforsamlinger: Bruger-generalforsamlingen, hvor alle brugere af trykkeriet, som opfylder et sæt objektive kriterier, er repræsenteret. For det andet Medarbejder-generalforsamlingen, hvor alle trykkeriets medarbejdere er medlem. Hver af disse generalforsamlinger vælger 3 repræsentanter til bestyrelsen. Fra brugernes side kan det ikke være brugerne selv der vælges (valg af udgivere til bestyrelsen ville give habilitetsproblemer) - brugerne skal vælge folk med en faglig indsigt til at repræsentere deres interesser. Medarbejderne kan vælge medarbejdere eller eksterne folk til at repræsentere sig.

Bestyrelsesformanden vælges af de 6 valgte bestyrelsesmedlemmer.

Der har været holdt stiftende møde i begge generalforsamlinger som har valgt deres bestyrelsesmedlemmer. Fra begge sider er valgt en sagfører, en økonom og en respekteret journalist. Disse 6 bestyrelsesmedlemmer har så valgt trykkeriets tidligere (indtil medio februar 1999) administrerende direktør til formand. Der er således tale om en meget kompetent bestyrelse, hvor kontinuiteten er sikret ved at den tidligere administrerende direktør, som med så stor succes har udviklet trykkeriet, de næste 3 år er formand for bestyrelsen. Kontinuiteten er endvidere underbygget ved, at den tidligere tekniske direktør nu er valgt til administrerende direktør.

Begge de to nye NGO'er var således klar til at træde i funktion 1. april 1999. De har et sæt vedtægter, som fastslår deres status som uafhængige non-profit NGO'er med de samme målsætninger, som var gældende under "Free Press" projektet. Når disse vedtægter så forhåbentligt bliver stadfæstet af den nye regeringsaftale, skulle vi dansk side med fortrøstning kunne aflevere projektet. Intet er sikkert, men vi afleverer to stærke institutioner med en struktur, som giver dem gode betingelser for fortsat aktivitet og udvikling.

Endnu ét udestående

Den sidste brik der nu mangler i at puslespillet er komplet er spørgsmålet om den bygning, hvor de to organisationer har til huse. det er en meget stor 3-etagers bygning hvor trykkeriet optager de to underste etager og "Presseinstituttet" den øverste. Bygningen ejes af den mongolske regering. Vi forsøger at opnå enighed om, at den mongolske regering modsvare den danske donation med at donere bygningen til de to nye NGO'er - også som en manifestation af regeringens støtte til "Free Press" projektets målsætninger.

Alternativet vil være, at de to NGO'er skal købe bygningen. Men dette vil være en meget stor økonomisk belastning for mange år frem, så det er ikke ønskeligt.

I øjeblikket er holdningen til at donere bygningen ganske positiv fra mongolsk side, men i sagens natur er det en meget politisk afgørelse. Vi håber på at også dette spørgsmål bliver løst tilfredsstillende snarest muligt.

Dansk Mongolsk Selskab og DJH samarbejder i Mongoliet de næste 3 år

I 1998 indgik DMS og DJH aftale om i fællesskab at ansøge Danida om midler til et NGO-projekt til fortsat samarbejde med "Press Institute". Projektet hedder "Journalistik og Medier i Mongoliet", skal vare 3 år og handler om 'training of trainers' for journalistisk efteruddannelse, media research med videre. DMS har tegnet kontrakt med Danida om projektet og DJH skal stå for det faglige input inden for journalistik og medieforskning. Der blev givet bevilling til projektet med henblik på start 1. jan. 1999. Den forsinkede afslutning af "Free Press" projektet har forsinket opstarten på det nye projekt, således at aktiviteterne først langsomt er startet fra 1. april 1999.

Ved siden af NGO projektet med DMS har DJH og Press Institute en EU-bevilling også til støtte for journalistisk efteruddannelse, som supplerer og understøtter Danida-projektets indsats.

Vi vender i et senere nummer af "GER" tilbage med beretning om medieprojektets aktiviteter i 1999. ■

Jørgen Ringgaard, leder af
Internationalt Sekretariat,
Danmarks Journalisthøjskole.

Der var nogen, der stak os en løgn ...

Mongoliet i tal

- Mongoliet ligger i det centrale Asien omgivet af Rusland mod nord og Kina mod syd.
- Landet er over 36 gange større end Danmark og har 2,4 millioner indbyggere.
- Bruttonationalproduktet var i 1994 på 340\$ eller 2431 kr. efter 1997-tal.
- Landbefolkningen er hyrder og nomader med tilsammen 26,8 millioner husdyr (får, geder, kvæg, kameler og heste).
- Hovedstaden hedder Ulaanbaatar og har omkring 600.000 indbyggere. I alt bor 53% af befolkningen i byområder.
- Befolkningstvæksten er på 2,6% pr. år.
- Gennemsnitsalderen er 22,5 år, og den gennemsnitlige levealder er 65 år.
- En mongolsk familie består gennemsnitligt af 4,6 personer.
- Efter systemskiftet i 1990 er der ifølge forskellige kilder mellem 7%-19% analfabeter, heraf udgør kvinder 25% eller mere.

Næste år er det 10 år siden, at Djengis Khans gamle rige, Mongoliet, gik fra næsten 70 års kommunistisk styre til en demokratisk styreform med frie valg og markedsøkonomi.

Overgangen var ikke så let, som de fleste mongoler troede - tværtimod har den skabt store sociale problemer. Fra den ene dag til den anden dukkede de første gadebørn op som synlige tegn på landets nedtur.

- *Velkommen til min bolig,* siger 13 årige Munkhbat, der viser vej hen til et kloakdæksel.

- *Jeg bor her nede ved de varme rør om vinteren, for det er for koldt at sove på gaderne,* fortæller han.

Sammen med mange andre af Mongoliets gadebørn overnatter Munkhbat ved varmvandsrørene i kloaksystemerne i hovedstaden, Ulaanbaatar. Han overlever ved at tigge. Nogle gange synger han på gaderne - alene eller sammen med et par kammerater - for at tjene lidt penge.

Munkhbat forlod sin familie for nogle år siden og tog fra sin hjemby ind til hovedstaden for at finde lykken.

- *Vi havde ingen penge til mad, og der var ikke noget at lave der hjemme. Derfor kom jeg hertil og begyndte at leve mit eget liv. Det er meget hårdt, for politiet kommer ofte forbi og tager os med på stationen. Men vi har ikke noget at leve af og ingen andre steder at bo, end på gaden,* fortæller han.

Munkhbat er blot et af Mongoliets mellem 4.000-6.000 gadebørn. For kun 10 år siden dukkede de første gadebørn op, bogstaveligt talt fra den ene dag til den anden.

Kapitalismen lokkede

Gadebørnene er blot ét synligt eksempel på, at der på få år er sket voldsomme forandringer i Mongoliet, der har godt 2,4 millioner indbyggere. I lighed med østeuropæiske lande begyndte nye vinde at blæse hen over landet i 1989.

Efter næsten 70 års sovjetisk dominans under ledelse af det Mongolske Folks Revolutionære Parti, MPRP, opstod der i befolkningen krav om forandringer. Den Mongolske Demokratiske Association blev dannet, og folk gik på

gaden i fredelige demonstrationer for at kræve et flerparti system, et parlament og markedsøkonomi.

Kapitalismen lokkede med løfter om større personlig frihed og materielle goder. Kort efter systemskiftet bugnede det med varer i butiksvinduerne i Ulaanbaatar. Alt, hvad man før havde brugt årevis på at skaffe, for eksempel biler, TV apparater og køleskabe, kunne nu købes.

Importerede madvarer, som danske spegepølser og engelsk oksekød, fyldte markederne. Selv tøjstilen ændrede sig. Mange unge skiftede den traditionelle deel - en lang frakke med sidelukning - ud med smarte parisermodeller.

Mongoliet lignede på overfladen et slaraffenland. Men der var en bagside af medaljen. En stor del af befolkningen måtte nøjes med at kigge på spegepølserne og de andre udenlandske varer i vinduerne.

Kommunisterne kom tilbage

- *Af bitter erfaring har vi lært, at kapitalismen ikke kan sammenlignes med smukt broderede lommestørklæder i lyse pastelfarver,* siger den mongolske journalist Ch. Baatarbeel, der er en af mange mongoler, som har fået en brat opvågning fra de rosenrøde billeder af kapitalismen.

Det første valg kom i juli 1990, hvor 6 partier deltog. Der blev dannet et midlertidigt parlament og en koalitionsregering. I februar 1992 blev en ny konstitution vedtaget, og det første frie valg afholdt. Kommunistpartiet, MPRP, løb af med sejren med 70 sæder i parlamentet, svarende til 92% af pladserne.

Selvom det kommunistiske parti vandt valget, betød det ikke en fortsættelse af status quo, men indførsel af benhårde liberaliseringsprogrammer. Blandt andet blev statsejede virksomheder solgt til private, og urentable virksomheder blev lukket.

- Gaderne er stadig ikke belagt med guld. Ironisk nok er livsbetingelserne de stik modsatte. I stedet for guld er der gadebørn, forladte byggepladser og tomme fabrikker. Der var nogen der stak os en løgn, siger Ch. Baatarbeel.

Utilfredsheden vokser

Konsekvenserne af liberaliseringsprogrammerne blev en uoverskuelig arbejdsløshed, et problem man hidtil ikke havde kendt i Mongoliet. Med arbejdsløsheden fulgte fattigdommen, eftersom understøttelse er et ukendt fænomen, og resten af det sociale sikkerhedsnet smuldrede.

Utilfredsheden med den kommunistisk ledede regering voksede, og ved valget i 1996 måtte partiet se et kæmpe nederlag i øjnene. I stedet for gik Det Mongolske Socialdemokrati, der blev oprettet i 1990, af med sejren.

Socialdemokratiet dannede efter valget i 1996 en koalitionsregering med det Nationale Demokratiske Parti. Men det blev ikke just stabilitet, der kom til at præge det politiske liv. Uenigheder og splittelse betød, at regeringen måtte gå af i 1998. En teknokrat regering uden parlamentsmedlemmer blev i stedet dannet.

"Gadebørnene kommer især fra fattige familier, der som følge af arbejdsløshed er gået i opløsning," siger Tuul Sanjdorj, som arbejder som konsulent for FNs børnefond, UNICEF, i hovedstaden Ulaanbaatar. (Fot: Bettina Garm).

I dag er den politiske ledelse ét kaos, og korruptionen flourer, blandt andet fordi mange regerings- og parlamentsmedlemmer kun har egen økonomisk gevinst for øje. De fleste af dem frygter, at de ikke bliver genvalgt ved valget i år 2000. Derfor gælder det om at skrabbe til sig, mens chancen er der.

- Jeg kan nu se, hvad den kapitalistiske drøm førte til. Når jeg går hjem om eftermiddagen, passerer jeg parlamentsbygningen. Fra parkeringspladsen i gården ser jeg bilerne køre ud, BMW, Mercedes og Land Rover. For syv år siden virkede det, som om vi alle havde muligheden for at træde i deres fodspor. Nu ved vi bedre, siger den mongolske journalist Ch. Baatarbeel.

Systemskiftets ofre

Gadebørns forhold i Mongoliet er anderledes, end i så mange andre lande på grund af klimaet. Sommeren varer kun omkring 2 måneder og resten af året er det koldt med helt ned til -40°C på nogle tidspunkter.

- Mange af gadebørnene kommer fra fattige familier, der som følge af arbejdsløshed er gået i opløsning. Alene i 1996 bestod henved 40.000-45.000 familier af enlige mødre med børn. Det er fra disse familier, at de fleste gadebørn kommer, siger fortæller 43-årige Tuul Sanjdorj, som er konsulent for Unicef i Ulaanbaatar.

- På bare 4 måneder i begyndelsen af 1997 kom 600 børn fra landet ind til Ulaanbaatar.

Myndighederne sendte dem tilbage med toget til deres familier - men de fleste kom tilbage igen. Familierne kunne ikke ernære deres børn, siger hun.

Et dansk projekt

Gadebørnene er et nyere fænomen i Mongoliets historie, som først er dukket op efter kommunismens fald. Det betød, at landet - modsat mange andre fattige lande - stod helt uforberedt overfor problemet.

I dag findes der omkring 10 gadebørnscentre, der prøver at sikre gadebørn et sted at bo, mad og lægehjælp. Men de kan slet ikke klare den store efterspørgsel om vinteren.

- Regeringen har ændret sin indsats overfor gadebørn, så der ikke bliver oprettet flere permanente gadebørnscentre. I stedet skal der gøres en større forebyggende indsats over for familierne. Vi frygter, at der med etableringen af flere gadebørnscentre vil komme endnu flere gadebørn, siger Tse-dev Onortsetseg, som er ansat i Mongoliets Sundhedsministerium med ansvar for området børn i særligt vanskelige situationer.

Et af de mindre ikke statslige gadebørnscentre ledes af Dansk Mongolsk Selskabs projekt DAM-OST, som støttes af Danida. Projektet efteruddanner blandt andet mongolske socialarbejdere, som var et helt ukendt arbejdsområde før projektet blev iværksat.

Brandsår fra varmerør

- Hovedårsagen til at børn forlader hjemmet er fattigdom. Dernæst er myndighederne ude i provinserne for lidt opmærksomme på børn med problemer. Skilsmisser, vold og alkoholmisbrug i familier er også årsager til, at børn løber hjemmefra og ender på gaden, fortæller Tuul Sanjdorj fra Unicef.

Gadebørnene overnatter typisk ved varmerør i kloakker, som 13-årige Munkhbat, i opgange, kældre eller på lofter. Nogle børn har fået brandsår af at sove op ad varmerørerne, men de får sjældent lægehjælp i tide, hvorfor der går infektioner i sårene. I nogle tilfælde lever børn på gaden sammen med deres forældre.

Systemskiftet har for få betydet en større frihed og velstand, men at nogle har betalt en særdeles høj pris for dette, vidner blandt andet de mange børn på gaden om.

I dag lever 2/3 Mongoliets indbyggere under fattigdomsgrænsen - knapt halvdelen er børn. I 1996 havde næsten 25.000 familier (116.000 mennesker) en indkomst, der lå 40% under fattigdomsgrænsen. I 1998 var tallet steget til over 60.000 familier (273.000 mennesker).

- Jeg tror, der er et håb for fremtiden. Jeg tror, at kapitalismen i vores land vil blive bedre, siger journalisten Ch. Baatarbeel.

- Men vi vil altid have gadebørn eller en anden samfundsgruppe, der vil blive hjemløst af fattigdom. Det er en del af den kapitalisme, vi nu kender til. ■

Bettina Gram & Gitte Pedersen

(Kilder: blandt andet UNICEF)

Boganmeldelse

Diane Lee Wilson har skrevet en roman "I Rode a Horse of Milk White Jade". Bogen er blevet oversat til dansk ved Vikebe Sandberg og udgivet i 1998 på 230 sider hos Gyldendal under titlen "Jadehesten". Bogen oplyser følgende om sig selv:

"Dette er fortællingen om pigen Oyuna, som tidligt i sit liv 'mærkes' af en hest og forstår, at hendes skæbne er tæt forbundet med disse dyr. Hun forlader sin familie på de mongolske stepper og begiver sig sammen med sin smukke, hvide hoppe, Bayan, ud på en lang, farefuld og eventyrlig rejse til den mægtige Khubilai Khans hof i Khanbaliq. Det bliver en rejse, der forandrer Oyunas liv for altid; og undervejs lærer hun at tro på sig selv, at tage ansvaret for sine egen lykke og at kæmpe for det, som betyder noget for hende. Kærligheden møder hun også, i skikkelse af en mand, der forstår at værdsætte og respektere hendes styrke og selvstændighed.

Denne fantastisk medrivende og dramatiske fortælling foregår i Mongoliet i det 13. århundrede og giver samtidig et indblik i en spændende og anerledes kultur."

Det første kapitel hedder "Uden for Hangchou, Kina 1330 f. Kr." Det giver ikke meget mening. Dels har vi lige fået at vide at bogen foregår på 1200-tallet blandt andet hos Kublai Khan, dels ligger Hangchou rimelig langt syd på i Kina, med mindre det er en anden lille flække nordpå. På side 198 nævnes et årstal, 1281. Kublai Khan (1216-1294, khan fra 1260) grundlagde Yuan-dynastiet (1260-1368) i Kina. I den periode (1266-1295) han havde besøg fra Italien. RG

En Nalaikh-shamans liv og levned

I Nalaikh - en grå kulmineby vest for Ulaanbaatar - bor en gammel mand, hvis ansigt præges af et imponerende, langt skæg og milde øjne. Hans blik er varmt, det virker, som om han kan se én lige ind i hjertet. Hans hjem er ikke stort, men hyggeligt. De mange planter og blomster adskiller det fra et i øvrigt typisk mongolsk hjem.

Han er forhenstående professor i geologi, men hans fredfyldte udstråling antyder, at han er noget andet. Og det er han så sandelig. Denne gamle mand ved navn N. Bazaar er shaman.

Bazaar vidste ikke, at han var shaman, før han blev voksen. Det havde ligget og ulmet i ham i årevis, men han undertrykte det. Alle shamaner er født med evnerne, de studerer ikke deres religion som for eksempel præster studerer kristendom eller lamaer studerer buddhisme.

Det er Tenger (beboere i himlen), de store ånder i bjergene og floderne (Ongod) og Sahius (beskyttere), der bestemmer hvilke mennesker, der skal være shamaner. Hvad enten de bryder sig om det eller ej, er shamaner henvist til at være det de er.

De udvalgte har derefter mulighed for at udøve og udvikle deres evner med hjælp fra ældre shamaner.

En kurs er stukket ud, og shamanen må følge sit kald. Forskellige sekter har forskellige regler for at fuldføre studiet. I Buriat-traditionen tager det 39 år at blive en flyvefærdig shaman.

Efter døden påtager shamaner sig en ny rolle. De bliver ånder, der tager bolig i en anden person som en Ongod. Ikke-shamaner lever deres næste liv i overensstemmelse med deres karma.

N. Bazar, Nalaikh shaman

Shamanisme har eksisteret i Mongoliet længere end den skrevne historie, så det er vanskeligt at fastslå et nøjagtigt tidspunkt for, hvornår religionen begyndte at udvikle sig. Det var givetvis før buddhismen, og før Chingis Khan red hen over steppen.

Bazaars drømmende øjne rejser tilbage tiden, til dengang han trådte ind i shamanernes verden. Her er, hvad han fortalte mig:

Jeg tilbragte hele min ungdom bag et skolebord. Jeg læste dag og nat. Men i ottende klasse begyndte det at blive en lidelse for mig, både mentalt og fysisk. Jeg blev mere

og mere svag for hver dag, der gik. Den sygelige tilstand varede ved gennem lang tid, og jeg var nær ved at dø. Himlens engle var på vej efter mig. Der var intet håb.

Ingen læge var i stand til at helbrede mig. De sagde det var et kompliceret tilfælde. Året var 1950, og medicinen var endnu på et elementært niveau. Det ville jeg ikke finde mig i, så jeg vendte mig mod religionen for i min desperation at finde et svar dér.

Jeg opsøgte lamaer i min hjemstavn Nalaikh, der praktiserede deres religion i al hemmelighed af frygt for kommunisterne. De udførte mange ritualer for at gøre mig fri af min kroniske sygdom, men intet virkede.

Mens sygdommen gnavede i mig indefra, fik jeg kendskab til en mand, som jeg troede kunne hjælpe mig. Han levede et ensomt liv, og jeg blev bedt om at sende ham mit navn og opgive min alder, før jeg kunne mødes med ham. Han indvilgede i at modtage mig.

Efter én undersøgelse sagde han til mig, at jeg havde valgt mellem to muligheder. Jeg kunne enten tage til »den tavse by« og blive dér for evigt, eller jeg kunne blive shaman. Han sagde, at shamanerne i himlen overvågede mig nu.

Chokeret som jeg var over denne oplysning, tyede jeg til min mor for at få et godt råd. Jeg spurgte hende, om der før i tiden havde været shamaner i familien, og hun sagde, at både min far og bedstefar havde været shamaner.

Stadig forvirret og usikker på min fremtid gik jeg på sjælesøgning, hvilket førte mig til Dornod Aimag. Undervejs blev jeg igen meget syg. Da jeg ankom, så jeg

mange underlige mennesker, der løb frem og tilbage. Havde jeg hallucinationer? Var jeg ved at dø? Var jeg død? Jeg vidste det ikke.

Så en morgen fortalte de mærkelige mennesker mig, at jeg skulle tage op i bjergene for at slappe af, da jeg var meget syg og træt.

Var det i stedet for at sige det direkte: »Du kan lige så godt give op og lægge dig til at dø«? De sagde, at jeg skulle gå derop sammen med nogle får og geder. Det forekom mig altsammen at være meget mærkeligt. Men så indså jeg pludseligt, at det jeg virkeligt havde brug for var netop at opsøge et bjerg sammen med en flok får og geder. Og så gik jeg.

Jeg vandrede inde i en mørk skov i meget lang tid, forekom det mig. Mens jeg gik, svævede tankerne hid og did. Pludseligt blev jeg kaldt tilbage til virkeligheden, da jeg fik øje på mange telte og mennesker. En person kom hen til mig, så op og ned ad mig og bekendtgjorde, at der skulle et shamanistisk ritual til for at overvinde min forfærdelige sygdom. Disse mennesker var shamaner, de første jeg havde set.

»Ånderne forsøger at gøre dig til shaman, det er grunden til din sygdom. For at blive rask må du blive shaman«, sagde den mystiske skovmand til mig.

Jeg tog mig til hovedet: »Hvilken vanvittig idé! Mig! En shaman! Jeg kender intet til shamaner.«

Og netop dengang var det en karriere, der skulle overvejes nøje. Kommunisterne gjorde ikke livet let for shamaner.

Jeg blev med det samme ført hen til en gammel kone, som sagde, at hun kunne hjælpe mig med at komme af med min frygtelige lidelse. Hun udførte et ritual fyldt med glimrende poesi, som jeg havde stor glæde af.

Samtidig havde jeg en følelse af, at jeg blev snydt. Jeg var ikke troende.

Pludseligt følte jeg det, som om jeg fik en åbenbaring - jeg fik total bevidsthed, fuldstændig klarhed. Den anden halvdel af mig sagde til mig, at jeg var sindssyg. Så blev mit tøj flået i stykker, og kvinden pustede på mig. En af ånderne (ongod) trængte ind i mig, sagde kvinden. Den intrængende ongod sagde, at han havde været på udkik efter mig i 20 år ved at følge insekternes fodspor. Han havde fundet mig og sagde, at jeg var modtageren af en ånd. Så fortalte kvinden mig min egen livshistorie ned til den mindste detalje om min sygdom. Hun forklarede, hvordan ånden havde forvoldt mig så mange problemer i mit liv.

Og det var så historien om, hvordan jeg kom til at tro på Tenger og shamanisme. Ingen vidste så meget om mig. Selv ikke min kone var i stand til at se mit liv så klart, som denne kone havde gjort.

Efter at hun havde fortalt om mig, præsenterede ånden sig selv som en vagt ved navn Ogmon Tenger. Jeg fik at vide, at min sygdom snart ville være forbi. Da jeg vågnede om morgenen, var smerten væk. Da var det, jeg besluttede mig for at blive shaman.

Jeg lærte en masse om shamanisme i de følgende år. Jeg fik kendskab til de hellige steder. Shamaner har ikke brug for templer. Shamanen foretager sine ritualer i naturen. Bjergene, floderne og søerne er vores templer. Jeg lærte, at min sygdom var kendt blandt

shamaner. Alle shamaner må gennemgå prøver, smerte og lidelse på et eller andet tidspunkt i deres studier.

Selv om jeg havde viet mit liv til shamanisme, var min tro stadig ikke særlig dyb. Men al tvivl blev fjernet den dag, da jeg ofrede mad til de fire hellige bjerge. Jeg havde pludselig en fornemmelse af, at jeg besvime, så jeg kaldte på min ongod og bad om hjælp. Jeg begyndte straks at føle mig bedre tilpas. Fra da af vidste jeg, at jeg var en shaman, og at min ongod passede på mig.

Nu er jeg i stand til at kommunikere med min ongod, min lærers ongod og tengerne. Min ongod fortalte mig for fire år siden, at krige i himlen vil forårsage ild og ødelæggelse på Jorden. Mange af forudsigelserne er blevet til virkelighed.

I shamanismen er der 55 vestlige himle og 44 østlige himle. Vi tilbeder også Monkh Hokh Tenger (Den evige blå Himmel), der er beskytter af de 99 tenger. Vi ved ikke, hvor hver enkelt tenger lever, men vi tilbeder dem alligevel. Vi beder om beskyttelse og lykke.

Shamaner har stærke, helbredende evner. De taler med deres ongod og følger dens råd. Årsagen til sygdommen bundet almindelig-

vis i en forstyrrelse af naturen som for eksempel at fælde et helligt træ eller at gå i den forkerte retning. Men ånderne ser med velvilje på dem, der har gjort noget godt for naturen.

Inden for shamanismen er charlataneri den værste form for blasfemi. Nogle mennesker bliver venner med en ånd i et træ eller en lille bakke og kalder så sig selv for shaman. En sand hellig har forbindelse med mange ånder. Mennesker, der hævder de er shamaner, men som kun kender én eller to ånder, er bedragere.

Endnu værre er folkene fra »Boo Damdin«, som bærer shamantøj og hævder at bære i besiddelse af åndelige evner, men som overhovedet ikke kender nogen ånder. Det er særdeles farligt at gøre sig til, ånder bringer ofte ulykke over disse falske troldmænd.

Men at praktisere shamanisme er ikke let. Når nogen spørger, om jeg vil helbrede dem, beder de mig samtidig om at sætte mit liv på spil for dem. At kurere nogen, der er blevet skadet af en ånd, betyder at jeg må tage kampen op med denne ånd. Ånden vil helt sikkert forsøge at skade mig, hvis jeg blander mig i dens beskidte arbejde.

En vigtig del af shamanismen er at finde en balance med buddhismen. Både Buddha og tengerne har det samme »Høje Legeme«.

I shamanismen er der Ataa Tavan Tenger (Ataa fem himle), i buddhismen er der Goviin Lha (fem Buddha). I buddhismen er der Jamsran (rød beskytter), i shamanismen er det Hyasaan Tenger. Nogle gange tror jeg, at vi alle tilbeder det samme på forskellig måde.

Og nu er der andre religioner i Mongoliet som for eksempel kristendommen. Mennesker, der tror på Jesus, tror sandsynligvis på den samme Tenger, blot på en anden måde. Traditionen er forskellig, men hovedindholdet er det samme. Når alt kommer til alt drejer det sig om måden, vi samarbejder med naturen på.

Jeg tilbeder også Buddha. Jeg opsøger templerne og læser sutraer. Da buddhismen kom til Mongoliet, konverterede mange shamaner ligesom deres ongod.

Jeg mener, at alle - selv guderne - bør være åbne med hensyn til deres religion. ■

B. Batbold

Kilde: The Mongol Messenger nr. 15 (405):11, 14. april 1999, Ulaanbaatar. På dansk ved Jan Koed.

Historiske bemærkninger om mongolsk shamanisme

Akademiske studier af mongolsk shamanisme påbegyndtes i midten af 1800-tallet af russiske og buriat-mongolske forskere. Det første og mest velkendte eksempel findes i den buriat-mongolske forsker, Dorji Banzarovs, artikel 'Den sorte tro, eller shamanisme blandt mongolerne', som blev publiceret i 1846. I denne artikel gennemgår han det mongolske folks shamanisme i deres glørværdig fortid (Banzarov 1995).

Med henvisning til den gule sekts lamaisme og kristendom, som begge undertrykte shamanisme, var en af hans primære formål at vise mongolsk shamanisme som en selvstændig, kompleks og langt fra primitiv tro, som en stadig aktiv tradition blandt hans folk.

I slutningen af 1800-tallet bidrog forskere som Podgorbunskii, Khangalov og Cybikov til det videre studium. I den følgende periode finder man adskillige studier og indførsler af shamanistiske ceremonier. I 1900-tallet har forskere som Zamcarano, Vladimircov, Sanjeev, foruden europæiske forskere som Poppe, Diosgezi, samt Heissig introduceret nye tilgange til studiet af ligheder mellem de shamanistiske traditioner i Mongoliet: Buriat, Tuwa, Altai, og andre mongolske folk.

Fra 1950'erne og frem deltog forskere som Rinchen, Perlee, Dalai og Badamkhatan i diskussionen. Rinchen, især, publicerede adskillige værker med detaljer af mongolsk og buriat shamanistiske tekster. I 1980'ernes publikationer om shamanisme blandt de mongolske nationale grupper i Indre-Mongoli er der adskillige interessante forfattere så som Erkhimbatu, Medsurung, Bayanbatu, Mansang,

samt kinesiske forskere (Saman jiao ...).

Bortset fra nogle artikler i de sidste årtier har man meget lidt forskning i shamanisme fra mongolske forskere. Ikke desto mindre kan man nu siden den demokratiske bevægelse i 1990 spore en vis effekt af genoptagelsen af shamanisme-studier i Mongoliet. De seneste arbejder af Dulam og Purev er særligt værd at nævne.

Ifølge disse studier kan mongolsk shamanisme generelt defineres som et tros-system, et verdenssyn, en særlig form for forfædrekult, som en terapeutisk aktivitet og som en religiøs-magisk naturkult.

Funktionærerne og protagonisterne var de mandlige og kvindelige shamaner som kommunikerede med ånderne, fejrede ofringer, udstødte og uddrev onde ånder og helbredte sygdomme. De var også spåmænd og vejr-magikere, såvel som barder, mimikere og poeter.

Shamanerne hidkaldte ånder for at velsigne, støtte og beskytte mod det onde, og til det formål havde de vigtige funktioner i klan-livet, i fælles-jagter og i krigstid. De bad om fremgang og godt helbred for medlemmerne af deres sociale enheder og for deres husdyrhold. De mongolske termer for shaman er *böö* (skrevet som Böge) og *udgan* (skrevet som idugan); for mandlig shaman *böö* og for kvindelig shaman *udgan*.

Rinchen oversætter *böö* og *udgan* som lille eller almindelig shaman af hvert sit køn, og stor-shaman som *zairan* (♂: skrevet som jigarin) og *av'jaa* (♀: skrevet som abjiya) (Rinchen 1959a: VII-X, 72, 81, 86, 98-100).

Som mange andre indfødte religiøse former er mongolsk shamanisme tæt forbundet til dens egen

samfundsmæssige organisation; det vil sige den mongolske nomade tilværelse. Mongolsk nomadisme afhænger af husdyrhold og naturlige græsgange som basis for den økonomiske livsførelse. Af denne årsag er naturen central for nomadernes tilbedelse.

Den økonomiske basis hænger nøje sammen med den sociale- og stamme-mæssige organisation. Klanen var den basale territoriale-økonomiske, sociale og politiske enhed. Stammens organisation princip byggede på faderretslig slægtskab med en fælles forfader og på agnatiske relationer (det vil sige mandlig beslægtet på fædrene side). Derfor var forfader ærefrygt en af de vigtige elementer af nomade-livet.

På denne baggrund ses det som et faktum, at den mongolske shamanistiske kult fokuserer på naturobjekter og forfædredyrkelse. Som mange andre former for shamanistisk tro blandt sibirske og centralasiatiske folk er det en kult for naturen såvel som for mennesker.

Dette gør sig også gældende blandt mongoler, hvor der som hovedregel er 2 modsatrettede sider: god eller hvid og ond eller sort - skønt baggrunden for disse dualistiske begreber i disse former for shamanisme kunne fortolkes forskelligt (Khangalov 1958:55-58; Zolotarev 1964:232-244; Cybikov 1981:171).

Tre i en

Natur-kulten kan grupperes i 2 generelle områder, himlen og jorden.

Mongolsk shamanisme har 99 tengers (himler): 55 gode (eller hvide og/eller vestlige) og 44 skræmmende (eller sorte og/eller østlige) guddomme. Disse 99 tengers er almindelig kendte for alle de mongolske klaner, og de blev

kun hidkaldt af mægtige ledere, adelen og dygtige shamaner ved særlige lejligheder. Hver af dem er ansvarlig for individuelle naturlige hændelser og begivenheder i samfundet.

Inden for disse guddomme kan man konstatere en hierarkisk struktur. Den øverst placerede er for eksempel Khurmast, Esege, Malan, Zayagachi og så videre. Den øverste enhed er *khökh mönkh tenger* (den evige blå himmel) eller Khurmast tenger: Khurmast tenger skabte universet og regerer over den.

Lige som dette princip, der siges at svare til ånderne bag hver af de jordiske hændelser, sådan som landånd, vandånd, bjergånd, træånd, ildånd og så videre.

Forfædre kulten fremstår som værende meget kompleks i sin struktur.

Den øverste gruppe af klanens forfædreånder var sjæle afdøde høvdinge. Efter deres død blev de ved et særligt højtidligt shamanistisk ritual de forenede med klanens øvrige forfædreånder. De blev på den måde gjort til klanens og egen beskytterånd (Lord Spirit), de spillede en vigtig rolle i klankulten for hele samfundet som sådan. Der var et stort antal af mindre *genii* (forfædreånder) - hvide eller sorte - og adskilte hierarkiske fordelt på forskellige klasser af ånder, svarende til sjæle af de respektive forfædre, hvis ånd de repræsenterede. Disse forfædre havde særlige figurer (*ongon*), som blev udsat for ærefrygt og havde en særlig plads i det shamanistiske ritual (Bawden 1970: 239-247).

Sjæle af storshamaner af begge køn blev også ånder, nemlig beskytterånder, men de almindelige

shamaner af begge køn blev beskytterånder for en mindre lokalitet indenfor klan-området. Sjæle af berømte shamaner, hvis berømmelse stadig huskes, blev ånder for bjerge, floder, dale, skove og så videre (Heissig 1953: 504-505 & 1970:313-316).

Disse ånder boede på de lokaliteter, som de tidligere levede på, gravpladser og i områder omkring disse steder, især på bjergtoppe, i bjergpas og på andre specielle steder, for eksempel i særlig træer (*udgan mod*) og i særlige stenhøje (*ovoo*), hvor der var indrettet offersteder til ånderne af disse døde shamaner.

Hvide og sorte

Shamaner som udelukkende respekterede de hvide ånder var hvide shamaner, mens de som kun ærede sorte ånder var sorte sha-

maner. De hvide shamaner som tilkaldte eller ærede sorte ånder mistede deres rettigheder til at tilkalde eller dyrke de hvide ånder. De sorte shamaner turde ikke tilkalde hvide ånder af frygt for hævn og terre fra de sorte ånders side. Om sjæle og ånder blev hvide eller sorte blev bestemt af den afdødes sociale status. Om shamaner blev hvide eller sorte afhang af deres kapacitet og af deres forfædres ånder eller af shamanens nedstammingslinie.

Ånderne

De 3 klasser af højere ånder - hersker ånder (Lord Spirits), beskytter ånder (Protector Spirits) og skytsånder (Guardian Spirits) - har ifølge Rinchen en central position i mongolernes forfædre kult. De kaldes for "De 3 der modtager offer" (Rinchen 1981:96-97).

Under disse 3 åndeklasser var der 3 andre klasser, som ikke blev introducerede til samfundet af forfædreånder ved shamanistiske ritualer. I den første af disse næste 3 klasser var ånder af klanens adel eller "hvide". I den anden åndeklasse var almindelige klanmedlemmers ånder eller "sorte". I den laveste klasse var onde ånder fra ikke-menneskelige trolde. Disse 3 lavere åndeklasser blev kaldt "de 3 som modtager bønner", fordi ved hastesager kunne man bede til dem og senere som tak give et drikoffer eller en anden lille gave. Disse ånder var hverken gode eller skrækkindjagende, men de kunne, ligesom de sorte shamaners ånder, forårsage katastrofer, ulykke, sygdom og død.

I almindelighed kunne ånder i begge kategorier, hvide som sorte, store som almindelige, hjælpe kla-

nens og familiernes medlemmer med at sende den dyr, når de var på jagt, beskytte deres husdyrflokk, modvirke hævnakter og afværge skrækkindjagende ulykker og fjender. De små ånder, de af mindre betydning, var aldrig formål for klanmedlemmernes tilbedelse og offergivning.

Men de sorte ånder, store som små, og deres skrækkindjagende udseende var ambivalent, og de kunne ikke kun vende sig imod udefrakommende ting men også mod medlemmer af deres enhed på vegne af de sorte shamaner. Således kunne ånder ikke kun være gode, men de kunne også være onde mod folk og deres husdyr.

Sjæle og ånder fra kategorien af mindre shamaner og mindre ånder, særligt hvis den tidligere afdøde ejer havde haft et elendigt og ulykkeligt liv, kunne som en slags

hævn vende sig imod medlemmerne af dens egen enhed og forårsage, ifølge den shamanistiske tro, ulykker, sygdom og død (Heissig 1953:503-ff; Bawden 1962).

Mongolsk shamanisme går meget langt tilbage i tiden. Shamanisme er et traditionelt verdens syn, et tros system og religiøs institution, som har eksisteret fra ældgamme tid blandt mongolerne og senere fra 1600-tallet blevet domineret af buddhismen. De tidligste oplysninger om shamanistiske aktiviteter blandt nomader i indre Asien findes i gamle kinesiske sagaer, hvor nomader nord for Kina omtales. Bortset fra sådanne kilder er referencer vedrørende shamanisme i området sjældent frem til 1200-tallet.

I Mongoliet kan helleristninger (petroglypher) være bevis for udvikling af shamanisme. I Mongoliet er der mange klippeindridninger med jagtscener. Blandt disse er der menneskelignende figurer som holder elipseformede redskaber i den ene hånd og en stik i den anden. Der er ikke tale om jægere med bue og pil, men det kan kun udlægges som shamaner med tromme og trommestik. Men der er ikke udført virkelige videnskabelige undersøgelser på det punkt.

Hemmelig historie

Kilder fra 1200-tallet - tidspunktet hvor det enorme mongolske rige dannes - giver mere direkte og mere systematiske oplysninger om den shamanistiske tradition. Endnu mere uddybende og rigere i indhold er tekster og samlinger af oplysninger om folkereligion fra 1600-tallet til 1800-tallet. Disse oplysninger passer fint med den spredte viden vi har om shamanisme fra de tidligere århundreder.

Det åndelige indhold af den mongolske shamanisme blev forandret, samlet og yderligere hierakti-

seret ved samlingen af de mongolske klaner fra slutningen af 1100-tallet til begyndelsen af 1200-tallet hvor klan-forbundet blev omdannet til en politisk-administrativ-militærisk enhed under Chinggis Khan og hans gyldne nedstammingslinie (mongolsk: *altan urug*).

Med karingen af Chinggis Khan til Superkhan, blev hans klan omgående herkomsten regnet gennem de mandlig beslægtede på fædrenes side. Borjigin ovog, som blev grundlagt af hans fjerde forfader Bodan-Char, blev forfædre- og beskytterånder i det mongolske rige.

Princippet med faderretslig nedstamning bliver på mongolsk udtrykt med *Yasan töröl* (knoglelinien). Udtrykket *yasan töröl* henviser også den sociale placering i samfundet, som blev organiseret ved nedstamning i 2 grupper: *cagaan yasan* (hvide knogler) eller adel og *khar yasan* (sorte knogler) eller almindelige borgere. *Borjigin ovog* blev 'de hvide knogler' for alle de hvide knoglers klaner og hvælvede sig over adelens nedstammingslinie for imperiet. Omkring denne linie blev de højere og de lavere hvide fra klaner afhængig af hinanden grupperet efter slægtsskab. Denne omdannelse har yderligere forbindelse til det åndelige system og kulten i riget.

Leder man i "Mongolernes Hemmelige Historie" efter oplysninger om Böö, opdager man at der i Chinggis Khans periode kun var få shamaner. Udover Menlik og hans 7 sønner, var den stærkeste shaman af dem alle Khökhöchi Bögö eller Tebi tenger. Chilger Bögö nævnes også, til hvem Chinggis Khans kone, Börte, blev givet efter at hun blev taget til fange af Mergid klanen (Cleaves 1982, §111). De var medlemmer af aristokratiet og de fleste havde lederstillinger, ofte på stamme-

plan. Man får endda indtrykket af at Chinggis Khan må være op imod præsters magt, som udfordrede hans autoritet og anerkendelsen af hans magt under kritiske situationer. Og at shamanen i det mindste forsøgte at etablere sig som den effektive magt bag tronen.

* Efter sin død blev Chinggis Khan straks gjort guddommelig. Han blev den centrale Herskerånd for den mongolske stat. Klanens tidligere herskerånder skiftede position til at blive hjælpere for den nye centrale Herskerånd. Alle andre ånder overgav deres magt til den tilsvarende store ånd. De blev underordnet de højeste ånder for *altan urug* og *Borjigin ovog*. Men Chinggis Khans navn blev aldrig nævnt i forbindelse med sorte eller onde ånder i nogen af krønikerne, fordi han udførte mange angreb mod andre folk.

Der er en reference i "Mongolernes Hemmelige Historie" om at han blev født med en sort blodklump i sin hånd (Cleaves 1982, §78). I det shamanistiske verdensbillede i Sibirien og Centralasien er blod og det at blive en ond shaman nær forbundet (Kortt 1996: 147-148).

Omkring den guddommeliggjort Chinggis Khan, hans klans emblem og værdighedstegnet for hans herredømme blev der skabt en central kult for riget. Centret for denne kult var Chinggis Khans helligdom - en hellig ger, som senere blev kaldt de 8 white ger (mongolsk: *naiman cagaan ger*). Mongolerne fejrede en offerceremoni, først hvor Chinggis Khan var bosat, begyndende i 1270'erne i Yuan-dynastiets hovedstad, det nuværende Beijing, og siden 1809 foregik det i Ezen Khoro i Ordos området i det Indre Mongoli. I dag foregår denne fest hver år den 21. marts efter den lokale kalender.

Chinggis Khans Hellige Ger blev anbragt på dets originale sted i det sydlige af Khentii aimag, ikke kun under Gütüg's styre (han døde i 1248), men også under den følgende superkhan Müngkhe's styre (han levede 1208-1259). Oktober 1266 gav den femte store konge af Chinggis Khan's slægt, Kublai Khan (1215-1294) ordre til, på forslag fra sine rådgivere, at hans ministre skulle rådgive ham til at finde et passende navn og udformning for et hellige tempel, som skulle bygges for den kongelige stamme. På råd fra sine ministre blev det besluttet at bygge de 8 hvide ger.

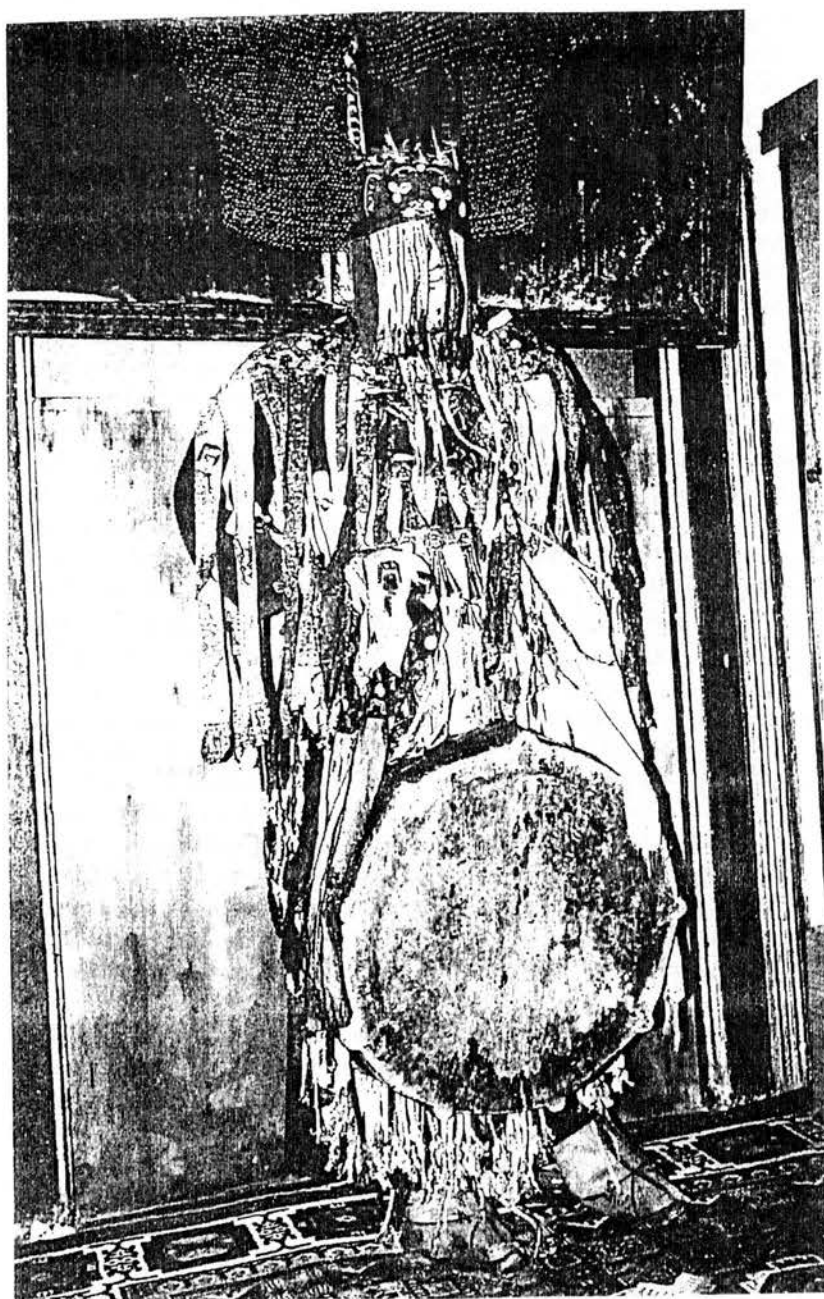
Efter af Yuan-dynastiet gik i opløsning 1368 kunne Den Hellige Ger og de hellige genstande i den kun delvis nås af de efterfølgende mongolske khaner. På grund af politisk uro måtte de mongolske khaner flytte deres boplads og regeringssted ofte. Derfor blev Den Hellige Ger flyttet til Ordos området i midten af 1600-tallet.

Mongolsk shamanisme

Mere detaljerede oplysninger om den mongolske shamanisme dateres til regeringsperioden for Ögödei Khan (regent 1229-1241), Guyug Khan (regent 1246-1248) og Münkhe Khan (regent 1251-1259). Den gang havde shamaner at gøre med alle aktiviteter og hændelser.

En øjenvidenberetning findes hos Rubruk:

"Deres spåmænd [shamaner] er, som (Mangu Chan [Münkhe Khan]) betroede mig, deres præster. Og hvad de siger skal gøres, bliver straks gjort." ... "De forudser lykkelige og ulykkelige dage for at udføre visse ting. Så man samler ikke nogen hær eller starter nogen krig uden først at have konsulteret dem." (Rockhill 1967:239-240).

Shamandragt udstillet i museet i Altai-Khot, som ligger i Gobi-Altai Aimag. (Fot: B.-O. Bold).

Den gang havde de store shamaner en vigtig funktion i lejrerne hos adelen, prinserne og ved hoffet i Karakorum. De optrådte som spåmænd, rådgivere, betvinger af store ånder, vjermagiker og læger. De havde en vigtig funktion ved forfædre dyrkelsen. "Mongolernes Hemmelige Historie" fortæller et ekstremt eksempel (Cleaves, §272):

Ögödei Khan var alvorlig syg i 1231, shamaner konsulterede et orakel og forlangte at en eller anden fra Khanens familie skulle ofres for at formilde de onde ånder. Prins Tului (1190-1232), Chinggis Khans yngste søn ofrede derfor sit liv.

Shamanisme var virkelig er af de vigtige faktorer som bidrog til Chinggis Khans og hans efterfølgers militære succes. Historisk forskning og undersøgelser om mongolerne i 1200-tallet har i lang tid lidt under en tendens til ikke at tage højde for moralske, mentale og åndelige kræfter der sætte gang i det historiske forløb. Shamanisme har spillet en rolle som åndelig vejledning for mongolerne og har haft indflydelse på deres militære succes.

Ifølge Rubruck voksede antallet af shamaner i midten af 1200-tallet. Hans beretning giver indtryk af at shamaner repræsenterede et højt socialt lag i samfundet, hvor de havde stor indflydelse. Rubruck skriver:

"De [shamaner] er mange og har altid en kaptajn, en slags ypperstepræst, som altid anbringer sin bolig et stenkast fra den vigtigste bolig hos Mangu Chan. ... De andre i ordu'en følger efter i den orden, de får tildelt" (Rockhill 1967:239).

Imidlertid skete der i midten af 1200-tallet 2 modsatrettede sæt af begivenheder i det mongolske rige. På den ene side var shamanismen blevet anerkendt som statsre-

ligion, og på den anden var der gennem Chinggis Khans og hans efterfølgers erobringer kommet indflydelse fra et stort antal ikke-mongolske religiøse elementer, især fra buddhismen og taoismen, men også andre religioner.

I Chinggis Khans rige og blandt hans efterfølgers var der stor religiøs tolerance og mange religioner levede side og side. For eksempel ved hoffet i Karakorum var alle verdens religioner repræsenteret sammen med shamaner. Mongolerne havde den filosofi, at en regering med godt resultat af et erobret folk kunne kun opnås ved at man anerkendte deres religion. Den gamle mongolske shamanisme som en statsreligion syntes ikke at være rig og vellykket nok, især ikke efter erobringen af Kina og grundlæggelsen af et mongolsk rige i vest. Under Yuan-dynastiet (1271-1368) blev buddhismen gjort til statereligion på grund af politisk interesse i den buddhistiske befolkning.

Efter Yuan-dynastiets fald i 1368 og den efterfølgende opløsning af det mongolske rige i Vestasien og i Rusland, og i kølvandet på den senere ødelæggelse og krig i Mongoliet blev de fleste boglige og kunstneriske monumenter ødelagt eller gik tabt, og mongolsk kunst forsvandt mere eller mindre.

Nu og da opnåede shamanismen sin tidligere status. I 1200-tallet og 1300-tallet efterlod den nye religion buddhismen kun spor blandt det fyrstelige hof og blandt byboer, mens de almindelige hyrder og deres familier på landet stadig troede på deres shamaner.

Fra 1600-tallet og frem mod nutiden findes der mange grundige kilder om mongolsk shamanisme i form af mundtlige tekster. Disse folkereligiøse tekster hører stort set til "den gule shamanisme" - det vil sige en blanding af shamanisme

og lamaisme (Buddhismens gule hattes sekt) - tro og ritualer i modsætning til den traditionelle form for shamanisme, som kan deles i hvid og sort shamanisme. Disse tekster giver, til trods for lamaismens indflydelse, en klar antydning af en ældre shamanistisk tradition. Adskillige tidlige buddhistiske missionærer på 1500-tallet og 1600-tallet brugte udbredte gamle shamanistiske skrifter (Bawden 1958; Rinchen 1959a) ved udformningen af en mongolsk lamaistisk kirkelov og religiøse tekster. Men de egentlige shaman tekster blev i de fleste tilfælde offer for lamaistisk "autos-da-fé".

Genindførelsen af buddhismen i form af lamaisme i 1500-tallet var specielt forbundet med tilbivelsen af de mongolske khanater, søgen efter ny politisk ideologi og den mongolske adels behov for en religiøs hæderlighed, men især den særlige rolle som den manchuiske regering i Kina havde mod steppefolkene.

[Red: Manchuerne havde den filosofi, at mongolerne ville blive et fredeligt folk, hvis de alle blev gjort til lamaister. Manchu-regeringen gav derfor mange penge til opførelse af klostre i Mongoliet].

Selv om de patriotiske mongolske prinsers politiske interesse truet den fornyede fremkomst af buddhismen, er det ingen retfærdiggørelse for bevist indblanding udefra for at berolige og gøre de krigsglade mongoler svage.

I de mongolske kronikker fra 1500-tallet til 1700-tallet, blev den buddhistiske propaganda bragt i forbindelse med de mirakuløse helbredelse af mongolske prinser og andre mirakler udført af buddhistiske præster, som selv var taget til Mongoliet eller som adelen havde inviteret til at komme. To af den tids velkendte buddhister, som deltog aktivt i korstoget mod shamanismen i Mongoliet, var

Neiji Toin (1557-1653) og Jaya Pandita (1599-1662).

Neiji Toin rejste mest rundt i det østlige Mongoli med det formål at udrydde shamanismen i det område. Med den viden som er tilgængelig er Neiji Toins anti-shamanistiske metoder følgende: Udviser større magisk magt, større medicinsk dygtighed, blander sig i de shamanistiske områder ved hjælp af økonomisk opmuntring til de, der var gået over til buddhismen, udrensende billedstorm på shamanistiske åndefigurer, og ombytning af shamanistiske åndefigurer med lamaistiske gudefigurer (Heissig 1992:117).

På samme tid tog Jaya Pandita, en højt uddannet buddhist, til Dzungariet med lignende hensigter. Disse aktiviteter blandt de vestlige mongolske stammer blev udført på opfordring fra de højeste tibetanske buddhister, Den Femte Dalai Lama (1617-1682) og Panchen Lama. Jaya Pandita blev også godt støttet af lokale. Jaya Panditas anmodninger om ændringer blev, ifølge Banzarov, givet videre så al shamanistisk aktivitet blev forbudt (Banzarov 1955:99).

I Oirat-mongolernes lov af 1640 kan følgende ses: "Personer som inviterer en kvindelig eller mandlig shaman vil få en bøde på en hest til den, som angiver. Shamanen skulle også betale en hest i bøde til vidnet. En shaman fik en bøde på 5 heste for at sende fortryllelse over en adelfamilie og 2 heste, hvis shamanen forheksede en almindelig borgers hus. (Alinge 1934:53+93; Riasanovsky 1965:92).

For at tvinge deres religion på almindelige mongoler, erklærede lama præsterne, at shamanismens den hvide genii og de store forfædreånder var gået over til den nye religion, hvor de blev indarbejdet som buddhistiske skytshel-

gender og hellige personer. Chinggis Khan, for eksempel, blev erklæret som værende en inkarnation af den buddhistiske guddom Vajrabani.

De store shamaner blev opfordret sammen med deres hjælpeånder til at tilpasse og tilegne sig den nye religion og lade deres ånder konvertere til lamaistiske guder og ånder som kunne tilkaldes af hvem som helst. Især de store hvide shamaner med stor indflydelse blev skydeskive for omstilling. De der gav sig, blev straks indarbejdet i "De gule hattes sekt", hvor de blev "gule shamaner". De fik særlige funktioner i klostrene og hver de optrådte på vegne af klostrene.

For at deres husdyrflokke og deres trælle kunne have det godt, ansatte klostrene gule shamaner, som hvert år skulle tilkalde de lokale ånder og ofrer til dem. Grunden til dette, blev det forklaret, var, at de lokale beskytter- og vagt-ånder ikke kunne forstå lama-præsternes sprog og deres mantraer.

I 1600-tallet og 1700-tallet blev en stor del litteratur, udgivet på mongolsk og tibetansk, af hvilke meget kom fra den gule shamanisme. Traditionelle shamanistiske sange og bønner blev bragt i overensstemmelse med den buddhistiske tro.

Den massive indarbejdning af shamanistiske elementer i lamaistiske mantraer, ritualer, lægekunst og spåning, ligesom indarbejdningen af et stort antal shamanistiske og forfædre ånder i den lamaistiske gudeverden samt de gule shamaners aktiviteter, gjorde meget for at lamaismen hurtigt spredte sig og blev fast etableret i Mongoliet.

De lamaistiske munkes indarbejdning af shamanistiske ritualer i lamaismen blev i 1700-tallet brugt til at ødelægge shamanismen (Pallas 1776/1801(2):307).

Den buddhistiske propaganda blev delvis gennemtvunget med magt eller med militær. Den samtidige buddhistiske litteratur giver mange henvisninger til afbrænding af shamanistiske figurer og manuskripter, samt om overvindelse, ødelæggelse, totur, tvang omvendelse og forfølgelse af shamaner i Ydre og Indre Mongoli (Heissig 1970: kapt 4).

De sorte shamaner og shamaner som holdt ved deres gamle tro blev for en stor dels vedkommenne forfulgt og deres kultiske sager, dragter og udstyr blev ødelagt eller brændt. Størstedelen af shamanerne blev sendt i eksil eller dræbt. Nogle af dem flygtede eller beskyttede sig bag deres hjælpeånder, især de sorte ånder udklædt som lamaismens skrækelige ånder og guder.

Imidlertid forblev folk i isolerede områder i vest og nord Mongoliet hårdnakket ved deres shamanistiske tro. I disse egne kunne et mindre antal af især sorte shamaner fortsætte dels i hemmelighed, dels i sameksistens med klostre, når deres indflydelse ikke kunne knægttes. Adskillige steder i Mongoliet kan man opleve, selv i det 20. århundrede, sameksistens og en funktionel arbejdsdeling mellem forskellige slags shamaner,

lamapræster, taoistpræster, bonpo og spåmænd.

Resten af de almindelige og de sorte shamaner kan efterspores i 1800-tallet og 1900-tallet, selv i dag, til det nordlige Mongoli. For eksempel hos Darkhat-mongolerne i Khövsgöl [Hovsgol] området (Badamkhatan 1962; Dulam 1992; Purev 1998) og flere forskellige steder i Indre Mongoli (Erkhimbatu 1982; Mendsüring 1983; Buyanbatu 1985; Mansang 1990).

Disse sorte shamaners sange og bønner, indsamlet i 1900-tallet, til deres ånder, viser tydeligt disse shamaners og deres medborgers had og fjendskab mod den Gule Kirke, klosterne og de præster som er ansvarlig for deres undertrykkelse.

Alligevel formåede nogle private shamaner at fortsætte deres aktiviteter i den socialistiske periode [1921-1990]. De fastholdt stadig deres position og synspunkter, mens de uafslædt måtte tilpasse sig, til et verdensbillede grundlagt på respekt overfor naturen. Dette kunne vedligeholdes ved hjælp af minimal udtryk, så som offergaver efterladt i bjergpas, ved kilder eller ved steder, hvor ånder boede.

Efter indførelsen af demokrati i 1990 blev socio-religiøse ritualer genoplivet især i områder hvor shamanistiske elementer mest havde overlevet. Derfor kan man i dag se forskellige former for shamanistisk udfoldelse så som magisk terapi, spåning, offerfester ved oboer og herlige steder i bjergene (mongolsk: oboony naadam). I Mongoliet er der nu i nogle år foretaget regelmæssige ofringer for at tilbede lokale steder. ■

B.-O. Bold

Kilde: "Notes on the History of Mongolian Shamanism", NIASnytt 1999 (2):11-18 (København). På dansk ved Ann Benwell og Rolf Gilberg.

Bogliste

Boglistens ufuldstændighed skyldes forfatteren. * = ukendt.

Alinge, C. [1934]: *Mongolische Gesetze. Darstellung des geschriebenen mongolischen Rechts.* (Leipzig: privat, Strafrecht und Prozess).

Badamkhatan, S. [1962]: *Khövsgöliin caatan ardyn aj baidlyn toim.* *Studia Ethnographica*, II, 39 (Ulaanbaatar).

Banzarov, D. [1955]: *Sobranie sochinenii.* G. D. Sanjeev (red) (Moskva).

Bawden C. R. [1958]: *Two Mongol Texts Concerning Obo Worship.* *Oriens Extremus*, 1:23-41.

Bawden, C. R. [1962]: *Calling the Soul. A Monmgolian Litany.* *Bulletin of the School of Oriental and African Studies*, 25:*

Bawden, C. R. [1970]: *Notes on Worship of Local Deities in Mongolia.* *Mongolian Studies*, L. Ligeti (red) (Amsterdam).

Buyanbatu, G. [1985]: *Mongol bögeyin shashin-u uchir.* (Khailar).

Cleaves, F. W. [1982]: *The Secret History of the Mongols.* (London).

Cybikov, G. C. [1981]: *Izbrannye trudy v dvukh tomakh.* vol 2: O Central'nom Tibete, Mongolii i Buryatii (Novosibirsk).

Dalai, Ch. [1959]: *Mongolyn böögiin mörgöliin товч түүх.* (Ulaanbaatar).

Dioszegi, Vilmos [1961]: *Problems of Mongolian Shamanism.* *Acta Ethnographica*, 10:195-206 (Budapest).

Dioszegi, Vilmos [1962]: *Tuwa Shamanism. Intraethnic Differences and Interethnic Analogies.* *Acta Ethnographica*, 11:143-190 (Budapest).

Dioszegi, Vilmos [1963]: *Elements in Darkhat Shamanism.* *Acta Orientalia Hungarica*, 16:55-81 (Budapest).

Dulam, S. [1992]: *Darkhad böögiin ulamjal.* (Ulaanbaatar).

Erkhimbatu [1982]: *Khorchin böge shitülge-yin tukhai ankha shinjilge.* pp:*-* i "Mongol ündüsüten-ü gün ukhagan ba neiigem-ün üjel sanagan-u teüke-yin ügüel-üd" (Köke-Khota).

Heissig, Walter [1953]: *A Mongolian Source to the Lamaist Suppression of Shamanism in the 17th Century.* *Anthropos*, 48:*-* (*).

Heissig, Walter [1970]: *Die Religion der Mongolei.* pp:*-* i "Die Religionen Tibets under der Mongolei", red: G. Tucci & Walter Heissig (Stuttgart) - engelsk udgave 1980.

Heissig, Walter [1990]: *New Material on East Mongolian Shamanism.* *Asian Folklore Studies*, 49:*-* (*).

Heissig, Walter [1992]: *Schamanen und Geisterbeschwörer in der östlichen Mongolie.* (Wiesbaden).

Heissig, Walter [1996]: *Recent East Mongolian shamanic traditions.* *Religion and Society*, 36:249-258: Shamanism and Northern Ecology, red: J. Pentikäinen (Berlin / New York).

Khagalov, M. N. [1958]: *Sobranie sochinenie.* (Ulan-Ude).

Kott, I. [1996]: *Die Kategorien "gut" und "böse" im Schamanismus der nord-, mittel- und zentralasiatischen Völker und die Betrachtung des Fremden.* pp:*-* i "Kulturen und Innovationen. Festschrift für Wolfgang Rudolph", red: G. Elwert, J. Jensen & I. R. Kortt (Berlin).

Mansang, T. [1990]: *Mongol böge mörgöl* (Mongolian Shaman Religion). (Köke-Khota).

Mendsürüing, M. [1983]: **Dagur-un böge mörgöl-üm tukhai turshin ügülekü ni.** (Köke-Khota).

Palles, P. S. [1776/1801]: **Sammlungen historischer Nachrichten über die mongolischen Völkerschaften.** vol 1-2 (St. Petersburg) - genoptryk i Graz 1980.

Perlee, Kh. [1956]: **Mongolyn niigemlegiin ertnii kheden ner timyony tukhai.** (Ulaanbaatar).

Perlee, Kh. [1963]: **Kherlen khaviin anchdyn agnuurn zarim khev zanshiliin uldec** (Ugsaatny zuin temdegel). pp: *-* i "Khalkha darkhadyn ugsaatny zuin asuudald" (Ulaanbaatar).

Podgorbunskii, I. [1894]: **Buryatsko-mongol'skie skazanie i mongol'skoe shamanstvo.** (Sibir).

Poppe, N. [1925]: **Zum Feuerkultus bei den Mongolen.** *Asia Major*, 2:130-145 (*).

Poppe, N. [1932]: **Opisanie mongol'skikh shamanskikh rukopisei.** *Zapiski Instituta Vostokovedeniya Akademii Nauk*, 1:151-200 (*).

Pürev, O. [1998]: **Mongol böögiin shashin.** (Ulaanbaatar).

Riasanovsky, V. A. [1965]: **Fundamental Principles of Mongol Law.** (Bloomington: University of Indiana Press).

Rinchen, Bawden [1955]: **A propos de chamanisme mongol. Le culte de l'ongon Dayan degereki chez les MONGOLS Khotougaites du Kossogol.** *Studia Orientalia, Editio Societas Orientalis Fennica*, 18(2):8-16 (Helsinki).

Rinchen, Bawden [1958a]: **En marge du culte de Guesser khan en MONGOLIE.** *Journal de la Société Finno-Ougrienne*, 60(4):1-51 (*).

Rinchen, Bawden [1958b]: **Schamanistische Geister der Gebirge (Dörben agulayin ejed) in Ugraer**

Pantomimen. *Acta Ethnographica*, 6:441-448 (Budapest).

Rinchen, Bawden [1959a]: **Zum Kult Tschingis Khans bei den Mongolen.** *Opuscula Ethnologica Ludovici Biró Sacra*, 1959:9-22 (Budapest).

Rinchen, Bawden [1959b]: **Les matériaux pour l'étude du chamanisme mongol (I): Sources littéraires.** *Asiatische Forschungen*, 3: *-* (Wiesbaden).

Rinchen, Bawden [1961]: **Les matériaux pour l'étude du chamanisme mongol (II): Textes chamanistes bouriates.** *Asiatische Forschungen*, 8: *-* (Wiesbaden).

Rinchen, Bawden [1965]: **Sur la première épopée mongole.** pp: *-* i "La seconde épopée Mongole", red: P. Noirot & A.-P. Lentin

Rinchen, Bawden [1975]: **Les matériaux pour l'étude du chamanisme mongol (III): Textes chamanistes mongols.** *Asiatische Forschungen*, 40: *-* (Wiesbaden).

Rinchen, Bawden [1981]: **White, Black, and Yellow Shamans among the Mongols.** pp: *-* i "Ultimate Reality and Meaning", *Interdisciplinary Studies in the Philosophy of Understanding*, 4(2):94-102 (Toronto).

Rockhill, W. W. [1967]: **The Journey of William of Rubruck to the Eastern Parts of the World.** (New York).

Sanjeev, G. [1927-1928]: **Weltanschauung und Schamanismus der Alaren-Burjaten.** *Anthropos*, 22:576-613, 933-955 & 23:538-560, 967-986 (*).

Vladimircov, B. Ya. [1916]: **Shamanstvo v Mongolii i Turkestan.** *Vostochnaya Aziya*, *:38-39 (*).

Vladimircov, B. Ya. [1927]: **Etnologo-lingvisticheskie issledovaniya v Urge.** *Urginskoy i Kenteiskoy raio-*

nakh. Severnaya Mongoliya, 2:20-35 (Leningrad).

Zamcarano, C. [****]: **Ongony Aginskikh Buryat. Sbomik v chest' G. N. Potanima.** *Zapiski Imperatorskogo Russkogo Geograficheskogo Obshchestva po Otdeleniyu Etnografii*, 34:379-394 (St. Petersburg).

Zamcarano, C. [1913]: **Kul't Chingisa v Ordose. Iz putesthestviya v Yuznuyu Mongoliyu v 1910g.** *Central Asiatic Journal*, 6:194-234 (*).

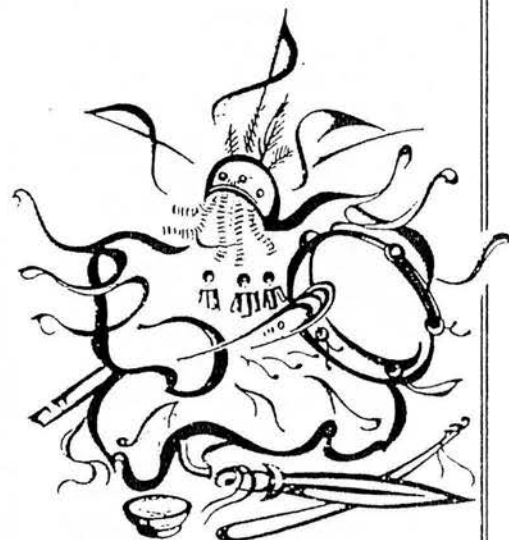
Zolotarev, A. M. [1964]: **Rodovoi stroi i pervobytnoe mifologiya.** (Moskva).

Rubruk findes også på dansk:

Hannestad, Knud (red) [1958]: **Guillaume de Rubruks Rejse gennem Centralasien (1253-1255).** *Selskabet til historiske kildeskrifters oversættelse*, 13(7):1-217 (København: Munksgaard).

En god bog på dansk om Chinggis Khan er:

Prawdin, Michael [1953]: **Djengis-Khan og det mongolske verdensrige.** Oversat af Inger og Paul Holt. 317 p. (København: Samlerens Forlag).

Storstilet projekt til katalogisering af millioner af sutraer

Verdens største samling af sutraer, buddhistiske bøger på tibetansk, befinder sig her i Ulaanbaatar. Men skatten betragtes samtidig som en af denne verdens største rodebutikker.

Under de kommunistiske udrensninger i 1930'erne blev et ukendt antal buddhistiske tekster stablet op og anbragt i det centrale statsbiblioteks magasiner. Ifølge Ts. Lkhavgasuren, bibliotekets administrator, omfatter samlingen et antal fra 1 til 3 millioner sutraer. Yderligere 600.000 blev opmagasineret i Gandan-klostret, hvor de har samlet støv gennem alle årene.

»Ingen ved i realiteten hvad der befinder sig her«, sagde Lkhavgasuren, mens han spadserede ned langs de mørke rækker af sutra-bøger.

De fleste tekster, der ikke er bundet ind, var foldet ud af deres silkeindpakning og smidt ned i kasser. Samlingen blev påbegyndt i 1921. Der er formodentligt et antal af 100.000-150.000 forskellige bøger, der venter på at blive sorteret - nogle af dem stammer helt tilbage fra det 1500-tallet og 1600-tallet.

»Det ville svare til at rive siderne ud af vores bøger og derefter kaste dem tilfældigt ind i et stort rum«, sagde geshe (Ph.D. i buddhistisk filosofi) Michael Roach, som har påtaget sig den enorme opgave med at få samling på sutraerne.

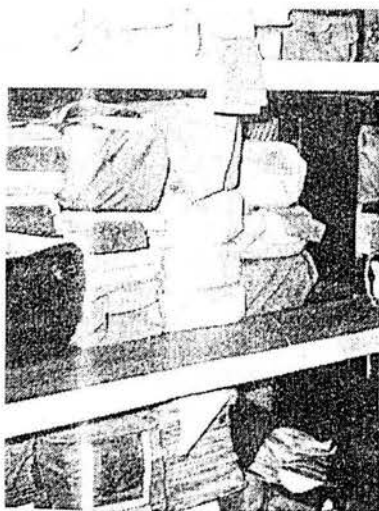
Roach, som er den første amerikaner, der har opnået geshe-graden, siger, at projektet vil vare mindst 15-20 år, måske hele 40 år. *Asian Classics Input Project* (ACIP), der er hjemmehørende i New York og grundlagt af Roach, vil være ansvarlig for den elektroniske katalogisering af samtlige tekster. Det omfattende projekt be-

gyndte officielt med en overenskomst, der blev underskrevet af ACIP og de mongolske administratører.

»ACIP vil sende computere, et digitalt kamera og nogle få veludannede indiske munke for under vise mongolerne i, hvordan de skal katalogisere sutraerne«, forklarer Roach. »Der er mange betydningsfulde værker i samlingen, inklusive sutraer fra Panchen lamaerne, Dalai lamaerne og mange store tibetanske og mongolske forfattere.«

Den amerikanske geshe siger, at når projektet er afsluttet, vil et komplet elektronisk katalog være til rådighed for alle til gennemsyn. Bibliotekslånere vil selv kunne bladere i teksterne, og biblioteket kan tjene lidt penge til vedligeholdelsen.

Forskerne siger, at bøgerne vil blive inddelt i forskellige grupper som for eksempel: manuskripter værdsat af kommunisterne på grund af deres handelsværdi, tekster skrevet på guldplader, tekster skrevet med ædelt pulver, tekster skrevet med guldpulver og gamle sanskrit-manuskripter.

Visse sjældne bøger vil blive udskilt. Man mener, at samlingen indeholder Teng Pagnik, en udgave af Gangyur, måske den eneste eksisterende i verden. ACIP vil også lede efter personlige oplæsningsmanuskripter, der menes at være begravet dybt i stakkene af sutraer.

Geshe Roach, med universitetseksamen fra Princeton og tidligere rektor, siger, at samlingens dybde er blot en af mange grunde til, at tibetanere bør komme til Mongoliet for at studere buddhisme. Og han tilføjer, at samlingen kan medvirke til at vække den vestlige verdens interesse for buddhistisk historie og for dens bevarelse.

»Mongoliet har en mulighed for at blive et vigtigt center for tibetansk buddhisme. Jeg kender ikke noget til forholdet mellem regeringerne i Mongoliet og Tibet, men jeg ved, at dette er et enormt og sparsomt befolket land. Jeg kan ikke se, hvorfor tibetanere ikke skulle kunne komme her for at praktisere deres religion.

ACIP har taget de første trin i projektet ved at transskribere omkring 80.000 manuskriptsider på træblokke til et computerformat, som nu er tilgængelig på Internet. Projektet er hjulpet på vej af donationer fra forskere, enkeltpersoner og institutter fra mere end 50 lande. *The Asian Classics Institute* kan man komme i kontakt med på adressen: P.O. Box 20373, New York, NY 10009, USA.

Internet: www.world-view.org eller www.asianclassics.org.

email: mb77@is8.nyu.edu ■

B. Batbold

Kilde: The Mongol Messenger nr. 15(405):12, 14. april 1999, Ulaanbaatar. På dansk ved Jan Koed.

Hvorfor er Danmark interesseret i Mongoliet?

I slutning af 1800-tallet drog mange danske til udlandet for at søge lykken i det fremmede. Det er kendt at mange sejlede over Atlanten for at slå sig ned i USA og Canada, hvor der er flere helt danske samfund samt danske familier spredt her og der.

Mindre kendt er, at danske også tog østpå til Rusland. Det var især folk inden for landbruget, særligt mejerister. De hjalp russerne med at behandle mælk og fremstille mælkeprodukter som smør og ost. Der blev skabt på tværs af Rusland og gennem Sibirien en lang række mejerier med danske ledere og ansatte. Der var også en del danske telegrafister ansat, især ved Irkutsk, hvor de arbejdede for Store Nordiske.

Alt gik godt frem til revolutionen i 1917, som effektivt ændrede Rusland, men måske knapt så meget russerne. Da den efterfølgende borgerkrigen mellem de Røde og de Hvide havde lagt sig, begyndte bolchevikkerne at smide alle fremmede ud, fordi de mente at russerne selv kunne det hele. Måske måtte 10.000 danske forlade Rusland på grund af det ny styre.

Under Første Verdenskrig (1914-1918) rejste den danske læge Carl Immanuel Krebs for Røde Kors rundt i Rusland og tilså krigsfanger. Derfor havde han et godt kendskab til danske i Rusland. Det kan man læse om i hans bog "En Dansker i Mongoliet" fra 1937.

Efter krigen i vinteren 1918-1919 var han på jagt med en ven i Altai-bjergene. Krebs valgte i 1919 at ride på besøg hos sin bror, Ove i Beijing. På den tur måtte han ride gennem Mongoliet og så smukke landskaber. Især var der ét sted i det nordlige Mongoli, Bulguntal, som han forelskede sig

i. Dalen så han igen i 1920, da han red tilbage.

Krebs fik den idé, at lave en forsøgsgård i Bulguntal, for på længere sigt at skabe arbejdspladser til de mange arbejdsløse mejerister.

Det tog tid at få skaffet penge, tilladelser og mandskab. I 1923 drog 6 mand halvvejs rundt om jorden for under store starbaser at nå frem til den smukke dal, hvor en brandtom, var hvad der var tilbage af de lokale hjælpere. Man byggede gården op på ruinerne dels i 1923, dels i 1924.

Samtidig med Krebs havde arbejdet for Røde Kors i Rusland, forsøgte Mongoliet at blive et selvstændigt land. Den russiske borgerkrig mellem de røde og de hvide rullede også ind over Mongoliet efter et par års forløb.

Baron von Ungern hjalp mongolerne af med kineserne i 1920. Han ville så være ny Chinggis Khan. Men det ønskede mongolerne ikke. De fik fat i den røde hær og fik Baronen fjernet.

I 1921 blev et kommunistisk parti skabt i Mongoliet, men staten styredes stadig af den levende Buddha i Urga. Han døde i 1924 og landet blev da til Den Mongolske Folkerepublik.

De nye ledere fik samme ideer som "brødrene" i Rusland og gjorde livet surt for udlændinge. De 6 danskere ankom således i overgangsfasen, hvor det traditionelle Mongoli var ved at blive til en ny kommunistisk stat.

I 1926 var de fleste af de 6 danske rejst fra gården, kun Krebs blev tilbage, fordi lokalbefolkningen havde brug for ham som læge. Han havde iøvrigt giftet sig lokalt. Han og familien holdt dog ud i 10 år mere. Under der store udrensninger i slutning af 1930'erne,

hvor tusindvis af munke mistede livet og de fleste klostre ødelagt, kunne Krebs ikke tage det længere og rejste til Grønland. Der blev således ikke de mange job til de danske mejerister.

Flere af disse mænd skrev bøger om deres oplevelser. Disse bøger blev flittigt læst i Danmark af rigtig mange mennesker. Der opstod gennem deres "briller" stor interesse i Danmark for Mongoliet, som trods mange forskelligheder har mange lighedspunkter med Danmark.

I sidste halvdel af 1930'erne tog Haslund afsted til Indre Mongoli som dansk afløser af svenske Sven Hedin for at undersøge den del af Centralasien Hedin ikke nåede. Det var i sidste øjeblik, for både japanerne og kommunisterne kæmpede om landet med russerne på lur.

Igen blev der bragt mongolske samlinger til Danmarks Nationalmuseum. Haslunds bøger, radioprogrammer og foredrag sammen med de andres bøger og artikler har gjort Mongoliet kendt i Danmark, så der var stor opbakning for hans projekt. (Bogliste se Ger(16)).

Senere har andre danske rejst i Mongoliet og skrevet om det, for eksempel Jørgen Bitsch. Selv Kronprinsen af Danmark har været der flere gange. Mange danske turister har været der. Så blev det ikke mejerister Krebs fik sendt ud, rejste alligevel mange danske til Mongoliet for at opleve det eventyr, de havde læst om hos de danske pionerer.

Danmark har ydet bistandshjælp til Mongoliet. Danskerne er blevet opmærksomme på Mongoliet og hvert år rejser mande dertil på ferie.

Rolf Gilberg

INDHOLD

Dansk Mongolsk Selskab	2
Rettelse	2
RGil: Stjernekrigen Episode I	3
Erik Isager: De Danske Nybyggere. (del 9+10).	4-11
Ordforklaring	11
Jørgen Ringgaard: FREE PRESS projektet i Mongoliet sluttes nu	12-14
Betinna Gram & Gitte Pedersen: Der var nogen, der stak os en løgn ...	15-17
Boganmeldelse	17
B. Batbold: En Nalaikh-shamans liv og levned.	18-20
B.-O. Bold: Historiske bemærkninger om mongolsk shamanisme.	21-29
B. Bathold: Stotstilet projekt til katalogisering af millioner af sutraer.	30
Rolf Gilberg: Hvorfor er Danmark interessert i Mongoliet?	31
B. Ceegee: Familiecenteret.	32

Familiecentret

Gennem *Ger* sender jeg hilsner til alle, der trofast støtter vores projekt, og ønsker dem alle et lykkeligt liv og et godt helbred.

Vores familiecenter, som blev etableret i udgangen af 1998, har nu fået et indhold og en arbejdsrutine, som gavner familierne som helhed.

Familiecentret benyttes ikke kun af de i projektet tilknyttede familier, men det har udviklet sig til et kulturel og oplysningscenter for Bayangol distrikts 2. Horoo. Familierne kommer på familiecentret dagligt, og børnene har nu mulighed for lektielæsning, leg, spil og afprøvning af deres evner i kreative og håndværksmæssige fag. Både børn og voksne lærer at sy, strikke, male, væve, fremstille forskellige ting af træ.

Af deres eget initiativ har familierne etableret et familieråd. Formålet med dette familieråd er at forøge den enkeltes initiativ og deltagelse i aktiviteter, som retter sig mod familierne.

Vores familieprojekt og i særdeleshed familiecentret tiltrækker mange andre tilsvarende organisationers interesse, idet mange besøger centret og vil høre om vores erfaringer fra familiearbejde. Fra landdistrikterne er der ligeledes stor interesse i at studere vores erfaringer.

Det er ikke helt ved siden af, hvis jeg konstaterer, at vores samlede projekt har allerede fået sit eget identitet og sin faste plads indenfor det sociale område i Mongoliet. Efter min mening lykkedes

det projektet at udvikle en helt specifik og en nye metode i det socialpædagogiske område i Mongoliet.

Indenfor vores familieprojekts regi organiserer vi en udskrivning af en konkurrence om "Danmark set af mongolske børns øjne", "Hvem ved mest om Danmark" blandt familiernes børn. Børnene skal tegne en tegning, hvor man kan se deres forestilling om Danmark og svare på spørgsmål om Danmark.

Som forberedelse til konkurrencen organiserer vi en spørgedag, hvor børn har mulighed for at stille spørgsmål om Danmarks geografi, kultur og samfund, idet mange børn har meget svag forestilling om det danske samfund.

Initiativet kom fra forældrene, som ønskede at vide lidt mere om Danmark, som hjælper dem til at få en bedre tilværelse. I bladets næste nummer vil jeg skrive om, hvordan det gik med konkurrencen.

I 1997, inden gadebørnsprojektet blev etableret, fik jeg den store ære at besøge Jeres dejlige land med henblik på erfaringsudveksling, studie af Danmarks social politik og praktisk løsning af sociale problemer. Dette besøg har uden tvivl været en stor inspirationskilde for os alle, der var med på turen. Turen spiller stadig en stor rolle for mig personligt og for mit dagligdagsarbejde. ■

B. Ceegee
DaMoST's socialarbejder, ansvarlig
for familiecentret og familieprojektet.

ISSN Nr. 0905-9504